

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“

Slovanská knihovna. — Славянская Библиотека.

Snopič 41. — Cena 18 kr.

(Cena naročnikom celoletno gld. 1.80, za snopič 15 kr.)

Urejuje in izdaja Andrej Gabršček.

Posavček.

Slika iz življenja v polpretekli dobi.

Spisal

ANTON SUŠNIK.

V GORICI.

Tisk in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček.

1895.

~~45573~~

46.797

1M2 030002269

POŠAVČEK.

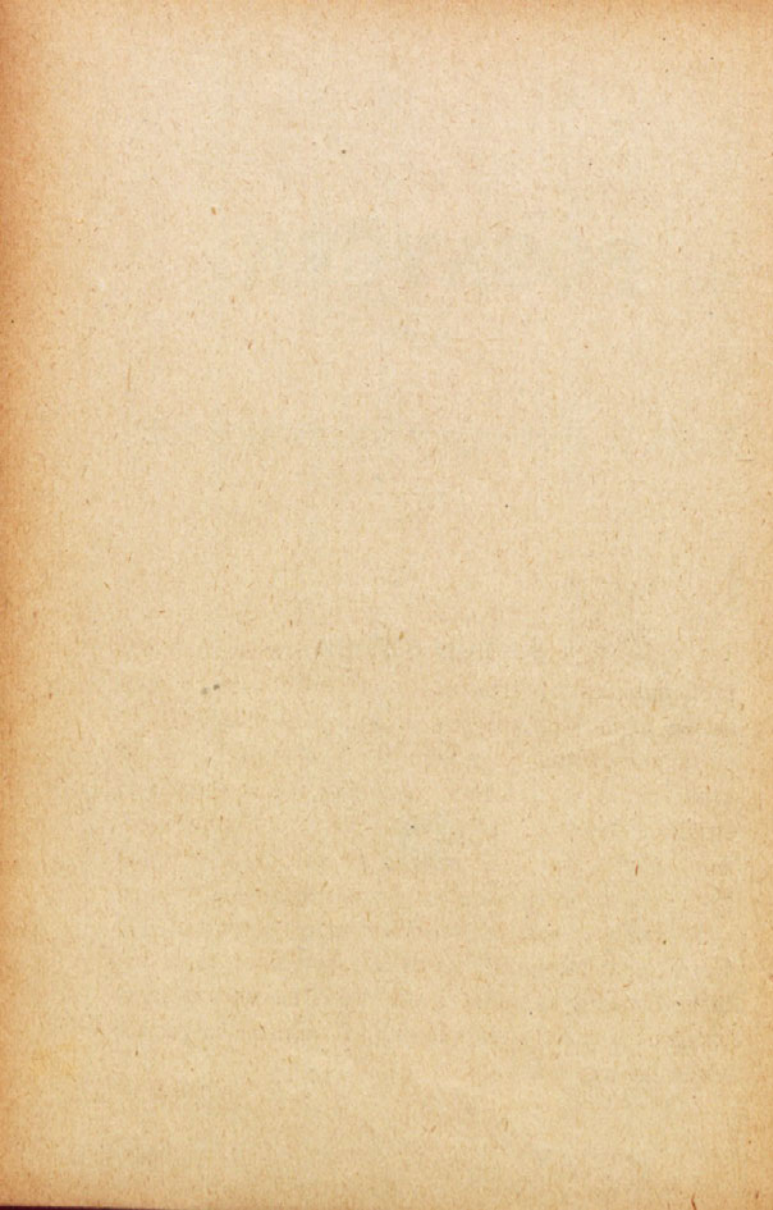
Slika iz življenja v polpretekli dobi.

Spisal

ANTON SUŠNIK.

I.

Oče so kleli, topli me,
Mati nad máno jokáli se,
Moji se mene sram'vali so,
Ptuji za máno kazali so.

Prešeren.

Kakó krasno, kakó veličastno drví Sava
svoje valove z gorenjske strani
proti ljubljanski ravnini in odtodi dalje proti slovan-
skemu jugu. Nad Kranjem se ji je posrečilo izviti se
gorskemu objetju, s katerim tesno oklepajo skaloviti
orjaki bistro reko, oviraje njen divji tók z obronki in
strnim skalovjem. Toda naša Sava se zvija liki ogro-
men, gladek gad dalje in dalje in, povečana po svojih
hudournih pritokih, narašča v srebrosvetli veletok.

Kolikrat sem zrl zamišljen náte, bistra Sava, s
črnovškega mostú in neprestano bi gledal na ta ve-
ličastni prizor, ki me spominja, kakó minljivo in spre-
menljivo je vse človeško delovanje, mišljenje in čustvo-
vanje na tem svetu.

Skrivnostno bobni Sava v somraku, ko posvetijo nánjo svetle zvezde. Toda pod srebrosvetlim površjem je živahno življenje, živahneje morda od živalskega na kopnem. Pod nje penečo gladino živi drugi svet, živé ribe in gibčne ribice, igrave in zaupne, pa tudi ujede, ki se bliskovito zaganjajo v svoje žrtve.

Silovito, veličastno dere Sava po pečinah in po orjaški strugi, in kar se položi vánjo, odnaša seboj: brode, deske, hlode, in često preplavlja in trga plodonosno polje in bregove slovenskemu kmetu. Ali peneči valovi ne uprašajo, kdo si in odkod? Kdor se položi nanje, odnesó ga ter ne uprašajo po sprevodnem listu.

* *

Bil je poletni večer leta 18**, takó čaroben, dražesten in mil večer, da bi bil zatisnil človek v prirodní blaženosti kar na veke oči. Solnce je zatonilo za polhovgraškimi gorami in zlatilo s svojimi zadnjimi žarki večerne oblačke, ki so obsevali v savski gladini od posavskega broda tja po ljubljanskem polju. Po cesti, ki vede od Tomačevega do Šmartna, je korakala mlada ženska, nesoča v desni roki majhen kovčeg, takozvani „waterproof“, in v levi na prsih skrbno zavito dete. Dospela je do Zaloga, na mesto, kjer pere Sava s svojimi valovi skoro prah s ceste. Že se mračí. Ženska se usede na bregu, položi kovčeg tik sebe, odgrne in zré na dete. Spi. Poljubi je in vzdihne. Malce posedi. Valovi šumé po peščenem brodu. Dete, kakor bi se bilo zbudilo iz sanj, zêva, vzdihne in zopet

zaspi. Ženska je zopet poljubi in globoko vzdihne. Na nočnem obzorju se prikazuje vedno več zvezdic, kakor bi hotele gledati radovedno, kaj dela ta ženska zvečer na savskem brodu.

«Vse zaman» — dé ona, — «zgoditi se mora! Odlašala sem dosti dolgo, dalje ne morem prenašati tega. Naposled bi me še kdo videl». — Umolkne in si podpré glavo z desnico. Rojil je v njej hud boj! Vzdrami se, ozré se okolu, odpre kovčeg in odgrne dete; na sebi je imelo samo srajčico.

«Kaj dela neki zdaj tvoj oče?», šepče spečemu detetu. «Laže ljubezen drugi, kakor je lagal meni? — Morda ima drugo ženo? — Je-li mlada in lepa, kakor sem bila jaz? Možno, ko bi vedel o svojem otroku, da je deček, radostno bi ga vzel v naročaj in čuval, kot najdražji zaklad; krasen, ponosen je oče tvoj! Morda ga objema druga, ki si ga je kupila. Kje ste moja mladost in lepota, in kaj mi je še ostalo? Samo sramota, bêda in obup».

«Pripravi se torej, človeški črviček, na pot. Bolje bo za te tú v vodi nego na zemlji med ljudmi in v objetju matere svoje. Bolje, da ne poznaš ni bêdne matere svoje, ni očeta, ni sveta. — Naj te li vržem v vodo? Ne! ljubček moj! Ne utopim te kakor mačko. Nečem te videti umirati. Umri, ko bom daleč od tebe! V istini, zaslužil bi boljšo usodo! Brez madeža si, samo na ročici imaš rdečo liso. Da bi bila tvoja mati soproga in šetala po krasnih sobanah, kakor

je sanjala še tedaj, ko je bila naša hiša najimovitejša v vsej okolici, — poljubljala bi te iz ljubezni in celó iztrgala tlapam krvoločne tigre. Toda bolje je, da umreš. Bolelo bi me, ako bi moral hoditi kedaj od hiše do hiše, ako bi te podili od vasi do vasi, naposled pritirali v tvoj rodni kraj, kjer bi paglavci in stare babure s prsti kazali in kričali na te: „Glejte, ondi vedó po odgonu sina tiste krasne a nekoč bogate Rezike“! Nikoli, ne zgodi se! Umreti moraš, bolje za te! Toda, kaj blebetam? Ljubim te, a v svoji obupnosti in opuščенosti že sama ne vem, kaj delam! Kaj me niso sramotno pognali iz vasi? O mati, mati, da bi še živela! Tu imaš križec na vrat v spomin po tvoji stari rajni materi. Pravila je, da je blagoslovljen, in kedor ga nosi, ne umre silovite smrti.

Jaz pa obdržim samo ta zlati prstanček, kateri mi je tvoj oče nateknil na prst še lani»

Po tem samogovoru oprezno položi dete v odprti kovčeg, pokrije z ruto in položi na vodo. — «Z Bogom, ljubček moj!», vikne polglasno, zakrije si obličje z rokama in se obupno opoteče. Še jedenkrat se ozré nazaj po detetu, zajóče in izgine v nočni tmini.

In veselo pljuskajo valovi Save, kakor bi je veselilo, da jim je izročeno tako nežno breme. Kovčeg plava dalje in dalje, a dete se ziblje na valovih sladkeje nego doma v zibeljki. Savski valovi veselo šumé, kakor bi hoteli peti otročiču zibeljno pesem. Vedno

dalje in dalje pluje ta čudna zibelj in je podobna samo še mali pičici. Kaj je to? Glej, utrnila se je ondu nad njo zvezdica, ugasnila — izginila je tudi zibeljka.

II.

Prevoznik Jurca pod Zalogom nasproti Dovskem je uprav privezal svoj čoln k debelemu kolu ob brodu, mahnil z veslom ter se ulegel poleg svoje hišice na dolgo klop in zadremal. V tem trenutju nekdo prihiti od nasprotne strani, strese Jurco, da se zbudi. Tujec poprosi prevoznika, naj ga hitro prepelje, ker mora na somenj v Moravče.

Jurca malce pokašlja, odveže čoln in molčé prevažá prišleca na levi breg Save. V nekoliko minutah vesla zopet nazaj. Toda veslanje se mu upira, zaspan je; ko dospé sredi reke, butne z veslom ob neko reč, a še več — prevoznik Jurca prestrašen poskoči, kajti ta reč zajoče kot dete. Brodniki so babjeverni; menil je, da je povodnji mož, ki mu dviga veslo; toda neki dober duh mu šepče: Ne bodi babjeveren, poglej — kaj je! Z veslom ustavi plavajočo reč, potegne jo k čolnu, otroški jok pa postaja vedno glasnejši. Stegne desnico, potipa v kovčegu hladno dete, potegne je hitro s kovčegom vred iz vode in položi tik sebe na klopico.

«Prej bi se bil nadejal, da mi sulec poskoči v čoln!» — dé Jurca. — «Kam ž njim? Otroka dam

ženi, naj stori ž njim, kar hoče!» Vrlemu posavskemu brodniku zaigra srce in nehoté vikne: «Pri moji veri, da Bog čuva življenje tega črvička in da me je še o pravem času vzdramil iz spanja. Otrok, bodi že fant ali punčika, iz tebe bo še kaj!»

Privesla do brega, priveže čoln in se napoti s kovčgom proti domu.

«Poglej, Liza, kaj sem ti prinesel!» — kliče prevoznik Jurca svoji drugi polovici zakonski, stopivši čez prag.

«Ali mi neseš poleno?», upraša Liza svojega moža in si mane zaspane oči.

«E, nekaj drugega!»

«Torej si ujel sulca?»

«Nekaj živega je, toda ne vem, kaj porečeš na to. Prižgi luč!»

«No, kaj pametnega, vem, da ne bode». Ženska radovednost jo spodbudi, da hitro prižge svetilko. Na to prevoznik odpre kovčeg in njega vsebino položi na mizo.

Ubožec, spal je trdo. Še zmenil se ni za svojo daljšo bodočnost v trenutju, ko je šlo za njegov: biti ali ne biti.

«No, to je bila prava mrha!» — jame prevoznikova Liza, — «da ga je vrgla v vodo».

«Dà, neusmiljeno srce, kaj še, brez srca je morala biti ta ženska!» — odgovori Jurca.

«Samo v srajčico ga je zavila in v ruto».

«Možno, da kaj boljšega ni imela pri rokah».

«Kaj tedaj ž njim? Povedati moram sosedinjam».

Na to izgine, a kmalu je zopet nazaj v družbi sosedinj in vaškega biriča, ki je menil, da se mora dete poslati v najdenišnico. V tem trenutju se je revček zbudil ter jel zoper to protestovati po svojem običaju — z jokom.

«Ubožček je lačen!», govore sočutne žene okolu njega.

«No, lakote mu ne pustimo umreti», dé neka mati, vzame dete iz kovčega, gre v stran in ga pritisne na prsi.

Ta položaj je moral prijati našemu junaku, kajti v hipu je umolknil, v dokaz, da soglašá s tem, karkoli se sklepa o njega prihodnji usodi.

III.

Ostavimo zdaj našega revčka ter hitimo za njega nesrečno materjo. Izneбивša se zločinskim načinom svojega bremena, brzimi koraki hiti po savskem brodu in odtodi dalje proti Kresnicam. Bežala je v temno noč, kar so jo nesle noge. Često se ozira plahno nazaj. Domneva si, da beží dete za njo, da vzpenja ročici proti nji, kliče: «Mamica, zakaj bežite pred menoj, kaj sem vam storil?!» In ona je še urneje bežala.

«Mamica, zakaj ste me vrgla v vodo?»

In mati? — Bolestno oddihuje in hiti čedalje urneje. Klatež in begun Kajn ni bežal hitreje nego ta morilka svojega otroka.

In zdi se ji, da dete kliče za njo: «Mati, počakajte me, vzemite me v naročaj, mati, pritisnite me na prsi. Mati, mati, zakaj ste me zapustila! — Mati, skočite za meno v Savo, ne pustite me utoniti!»

Obup ščuval je nesrečnico, da bi skočila v reko. V tem trenutju je bil nje razum vsled očitanja vesti tako utrujen, da skoro že ni vedela, kam jo nesó noge — — — — —

V župnišču, nazivajmo je zasavsko, ker je stalo za Savo, imeli so psa sultana, ki je bil proti polnoči tega dne jako nemiren. Tekal je semtertjá, tulil in cvilil, kakor stekel. V enomer je vtikal svoj smrček pod vrata in tekal zopet na dvor k župniškim durim in praskal po njih s svojimi silnimi tlapami.

Nemirno počenjanje psa vzbudi starega duhovnika.

«Kaj pa ima danes pes?», upraša župnik, vzdramivši se iz spanja.

Ustane torej, ogrne se s plaščem in gre po prstih ven. Sultan se prekucne pred njim parkrat čez glavo, liže mu roki, a zopet teče k vratom.

Župnik oprezno stopa za pozornim varuhom. Pri vratih malo posluša, in ker nič ne čuje, upraša: «Kdo je tu?» — in zopet upraša močnejšim glasom: «Ali je kdo tú?»

Zdi se mu, da sliši hropeče oddihanje. Meneč,

da bi mogel morda iskati kak siromak v pozni noči na njega pragu zavetišča, napoti duhovnika, da odmakne zapah in odpre vrata. V skoku je stal sultan tik nekega predmeta in ga marljivo ovohaval.

«Kdo je tu?», upraša iznova župnik, in ko ga potiplje z roko, čuti, da leži na tleh neka ženska.

«Kdo ste? kaj delate tu?» — upraša glasno. Mesto odgovora je čul samo hropeče dihanje. Župnik je zdaj vedel, da ima pred seboj nesrečnico. Vrne se zopet nazaj v župnišče in zbudi hlapca in deklo. Vsi gredo z lučjo na dvor, sultan pa veselo skače pred njimi.

Župnik ni več popraševal, kdo in odkodi bi bila nesrečnica, temveč veli prenesti jo v sobo za tuje goste. Tu še le se zavé nepoznana ženska.

Ko duhovnik vidi, kakó čedno je oblečena, uveri se, da nima pred seboj kake vlačuge. Položé jo na postelj. Marta, dekla in gospodinja župnikova, obljubi, da ostane ponoči pri bolnici. Pozvani zdravniki v jutro je zasledil pljučno unetje. Takoj na to gre župnik k bolnici, da ji nudi dušno pomoč. Dolgo je sedel ž njo v zaprti sobi. Ko jo dušno okrepča s sv. sakramenti, naroči gospodinji, da ne sme razen nje nikdo k nji v sobo in da naj ji streže sama.

Tretji dan po teh dogodkih so vsi listi stolnega mesta raztrosili novico, da je potegnil prevoznik Jurca pod Zalogom iz vode živo dete, katero je neka krokarska mati vrgla v Savo. Nesrečnico baje zasle-

dujejo redarstvo in orožniki, toda o nji ni duha ne sluha. To novico so mlekarice kmalu raztrosile po vsej okolici in še dalje okoli do zadnje samotne koče.

Ker so bili v zasavskem župnišču zanesljivi posli, ni nikdo izvedel o nje tajnem prihodu. Celo zdravnik je menil, da zdravi službujočo osebo v župnišču. Še sanjalo se ni komu, da bi bil iskal nesrečno mater v župnišču.

Bolnica se je borila celih šest tednov s smrtjo, toda nje sveža mladost je prebila hudo bolezen. Bolnica je že smela hoditi na čisti zrak. Po vasi so govorili, da je to bližnja sorodnica župnikove gospodinje, ki je prišla sem na kmete, da okreva. Samo to so opazali ljudje, da je često jokala.

Naposled je bolnici toliko odleglo, da je mogla opravljati lažja domača dela. Za tri mesece jo pokliče župnik v svojo sobo ter ji pravi očetovski:

«Sedaj vam pa svetujem v božjem imenu, da poiščete otroka. Veliko krivico, katero ste mu storila, morate zopet poravnati. Znano vam je najbrže, kakšna je usoda teh nesrečnih bitij, katere izročajo najdenišnice za bédno plačo v oskrbo ubogim, često surovim, neusmiljenim ljudem „na rejo“.

Pred svetom se dolgo ne smete glasiti k njemu kot mati, a mislite vedno na njega vzgojo. Vaša pokora in njemu v zadoščenje bodi, da nepoznana čuvate svoje dete kot angelj varuh, kajti za vsak zločin se navadno mora človek pokoriti že na tem

svetu, ako hoče doseči večno življenje na unem. Po-vedal sem vam, kaj vam je storiti. Tú imate sprva to-le denarno svoto; vrnete jo lahko in poravnate tedaj, kedar bodete mogli, ako mene ne bo več, pa našim siromakom. Molite vsak dan in priporočujte se previdnosti božji, brez katere ne pade nikomur las z glave. Iir zdaj, draga moja, z Bogom! Spominjajte se vedno poslednjega trenutja v življenju človeškem, vse drugo pa izročite in priporočite Vsemogočemu . . . »

IV.

V poznatem hotelu ob Dunajski cesti, čegar poslopje je dandanes last „Graške vzajemne zavarovalnice“, so imeli tedaj uradniki posebno sobo, kjer so bili, kakor se pravi, doma. Socijalno življenje uradnika gledè na javnost, osobito v stolnem mestu, je še dandanes kočljivo. Prišedši v hotel ali gostilno ne more sesti poleg kogarkoli, če ga ne pozna; biti mora torej jako oprezen. Toliko huje je pa bilo tedaj, ko so bili v našem mestu politiški in družbinski odnošaji napeti do skrajne meje, ko je malone vse uradništvo vsled vladne sisteme stalo v protinarodnem, nam Slovencem sovražnem taboru.

V zadnjo sobo so zahajali torej stari znanci iz uradniških krogov s svojimi soprogami, včasih tudi s hčerami. Ako ima namreč mlad uradnik pristop v kako rodbino, s katero se nadeja tesneje dotike, umeje se, da sme z gospodom tastom in prihodnjo milostno

taščo na sprehajališča, h koncertom, v Švicarijo ali pa zvečer v kako gostilno.

Prvo mesto v tej takorekoč zaključeni družbi je imel umirovljeni svètnik gospod Horst pl. Horstenfeld s svojo soprogo in hčerjo Hermino, priletno devico, katere očitni čestilec je bil mladi, 26 - letni avskultant dr. Svetin. Gospod svètnik je bil starikav in dobro rejen možák srednje postave, sóдне zunanosti. Šlo mu je že na sedemdeset in je bil povodom svojega umirovljenja povišan v plemski stan. Njegova soproga in hči ste si bili slični, obe suhi in v obličju je obema odsevala neka ohola napetost. Gospodična Hermina, o kateri bode še često govor v naši povesti, je nališpana kazala kakih 25 let, brez lepotičenja pa najmanj petintrideset.

Kedor je takóle videl mladega dr. Svetina, ki je bil nedavno povišan na doktorja prava, šetati poleg gospodične Hermine po Lattermannovem drevoredu in Zvezdi, uganil je, a bila je javna tajnost tudi uradnemu svetu, da je ne vzame iz ljubezni, temveč zbog — karijere! In ta ga je tudi preslepila, da je lokavo opustil lepo, nesrečno — Reziko. Radi tega so se ga ogibali tudi nekdanji njega tovariši, nazivljaje ga „štreberčkom“.

Dr. Svetin sicer ni bil krasen mož, toda, kakor pravijo Gorenjci — zál. Bil je srednje postave, okroglega obličja, kar je precej prijalo njega osebi. Ustni, nad katerimi so poganjale možke brkice, bili ste ozki.

Na pravilnem nosu je imel po tedanji šegi nataknen zlat nanosnik. Ta okrasek ni baje gódil njega očesu, ker je često pogledoval čezenj. Vse to je napravljalo na treznega motrilca utis, da se zadej skriva neodkrito-srčna duša.

Nekega večera je sedela družba okolu teh miz; zabava je bila živahna. Iz te sobe je bil uhod v sobano, kamor so zahajali gostje iz meščanskih krogov in kjer se je govorilo glasneje. Gostom sta stregla dva natakarja in pred malo dnevi došla zala, brhka natakarica, ki je ta dan prvič služila gostom.

Duri med obema sobama so bile samo priprte na pol, da se je lahko videlo iz prve v drugo sobo. Kar pride notri poznat žid, stari Aron, ponujaje gostom ovratnike, zaponke, nožiče, krtačice, pomade in raznovrstne galanterijske izdelke. Natakarica mu šaljivo dé, naj ji malce prepusti škatljo z blagom, češ, da bo ona morda srečnejša v razpečavanju. Hodila je od mize od mize, laskavim usmevom, ponujaje židovo drobnjavo. Iz „ekstra“ sobe pokliče jo neki gost.

«Pojdite sem», kliče gost «pokažite mi kak gumb za zapestke, zgubil sem svojega».

«O prosim, tu imam», dé postrežljivo, «tu imam krasne zaponke od slonovine».

V tem trenótu se ujame dvoje očij, kakor bi se hotele zabósti druge v druge: njene in Svetinove. Njegov pogled učinil je nánjo takó, kakor bi bila

zadeta od strele, njen zopet je kar prikoval mladega doktorja na stol.

«No, pokažite mi vendar, kaj imate», ponavlja nestrpno prvi gost.

«Tu, prosim», dé tresočim glasom, «imam v škatlji lepše reči». Dr. Svetin je kar grizel ustni. Natararica se v hipu obvlada. Prisotne dame seveda so opažale od vseh strani lično prodajalko.

«Smem-li še gospodom ponuditi česa?», nadaljuje natararica gredé k drugi mizi, ko si izbere prvi gost. To nekako spodbudi gospode, kar prisotnim damam ni bilo dokaj po volji. Vihale so nosove in šepetale nekaj o drznosti natararice in kaj takega...

«Kaj pa vi, gospod doktor?», stopi hkrati k Svetinu, «ali kaj kupite?»

«Ne trebam ničesa», odgovori slednji suhoparno, «prav nič».

«Morda vendar nekaj, morda —», pri teh besedah sname skrivši, da nikdo ni opazil tega, s prsta zlat prstan, — «bi vam to-le prijalo?»...

«Dobro, izborno», smejó se gospodje. «Pogledimo no, kaj vse prodaja!»

«Pokažite no!», kliče priglednik eskomptne banke tik dr. Svetina, ogledujé prstanček. «Dvoje združenih src — to je simbol zvestobe. To-le, doktor, tebi treba!»

«Zakaj pa ne?», smejó se drugi.

«V tem so sršeli jezni pogledi gospodične pl.

Horstenfeldove na natakario, ki je slutila razmerje, v kakršnem se je nahajal dr. Svetin do nje.

«To je predrznost!», vikne hkrati gospa Horstenfeldova...

«Zakaj bi pa ne smela prodajati prstana?», zagovarja natakario neki starši gost. «Saj s tem ne misli žaliti nikogar».

«Jaz tega ne dovolim!», reče gospa.

«Za Boga, ne bodi tako razburjena!», opominja svetnik svojo soprogo. «Saj dekle ne pozna nikogar; gospodom ponuja le za šalo židovo drobnino».

«Predrznost je to, da ne rečem nesramnost, drugega nič», ugovarja gospa.

Natakario se prikloni, blede kot smrt, in zapiraje vrata obrne pogled še enkrat nazaj, toda dr. Svetina ni ugledala več med gosti.

Čakal jo je na hodniku. Tu jo prime za roko in dé polglasno:

«Rezika, za Boga te prosim, ne delaj zaprék moji bodočnosti!»

Natakario v svoji razburjenosti ni mogla spregovoriti niti besede. Dr. Svetin nadaljuje:

«Kje imaš dete?»

«Spravila sem je s poti, da bi te ne oviralo v bodočnosti tvoji».

«Kam si je dela?»

«Vrgla sem je v Savo!»

«Je li to istina?»

«Dà!»

«Nesrečnica! In ti se še predrzneš»

«Dà, iskati tebe»

«Poberi se, nečem videti morilke svojega otroka. Zahvali Boga, da te ne ovadim sodišču!»

«Imaš-li toliko poguma? Ali bi me ne hotel zagovarjati — no zbog starega znanja?»

«Med nama je brezdnó».

«Poslušaj me, Andrejče, potrpi samo četrť ure, povem ti vse».

«Nič nečem vedeti ni od tebe, ni o tebi!»

To izgovorivši — izgine.

«Tudi dobro!», vzdihne obupno dekle. «Porinila sem mu v srce strupeno bodalo. N^j nosi v srcu svojem spomin, da je nekoč ljubil tisto, ki je uničila njega dete».

V sobano gostilniško ni šla več nazaj ta večer nego vsa razburjena v svojo sobo.

«Kaj pa to pomeni?», uprašá jo gospodinja. «Danes ste pa zgodaj tú».

«Slabo mi je», odgovori Rezika, «ulegla bi se rada».

Ko je bila sama v sobi, zdrkne na divan in zdihuje :

«Nisem se nadejala, da me tako kmalu pozabi. Kdo je pa ta dama? Staro nevabljivo blago! Da bi bila mlada in lepa gospodična, bi ga še oproščala, toda táko? Vidim, da je neobčutljiv sebičnež. Ali sem

morda» — v hipu ustane, prižgé svetilko, sname zrcalo s stene in jame ogledovati svoje obličje — «že toli upadla, da ne morem več tekmovati s kako priletno „frajlo“?» Na to jame ogledovati v zrcalu obrazove poteze, usta, nos, oči. «Lahko še rečem, da sem mlada, a on me je zavrgel. Seveda, uboga sem. Od vsega imetja roditeljev mojih ostalo mi ni nič, in kar je bil ponos moj pred svetom, to mi je ugrabil on, potem me pa vrgel na smetišče! Kaj sem zdaj? Izvržek človeške družbe, ki se mora skrivati, da bi ne bil izdan!» Grenke solze uderó se dekletu po licih — in tu ji je prihajala v spomin vsa njena žalostna zgodovina.

«Roditeljem ne smem česa očitati. Oče nam je zapravil imetje, mati je umrla od žalosti. Kar je še ostalo, za to me je poslal oče v Ljubljano, da se čemu naučim, da bom lažje izhajala na svetu. V tej dôbi sem se seznanila ž njim, ko je dovršil na Dunaju svoje nauke. Smatral me je kot hčer imovitega kmečkega posestnika in v glavi moji izcimila se je domišljija o kmečki gospodični. Verjela sem njega obljubam — žrtvovala sem mu vse — vse. In videvši moj bédni položaj, pretrgal je z menoj vse zveze, katere je prostovoljno sklenil sam. Nečimurnež! Danes dvôri drugi — iz sebičnosti. Nečem mu delati zaprék. Kaznuje naj ga Bog sam!»

Na to ustane, gre v sobo svoje gospodinje in ji reče:

«Gospa, oprostite, jutri bi rada izstopila iz službe, da grem k sorodnikom na deželo».

«Kaj počnete ondi?», upraša jo gospa presenečena. «Saj se vam dobro godi pri nas».

«Moram, zbolela je teta».

«Bodi, toda rada bi videla, da pridete kmalu nazaj, z vami sem bila zadovoljna»

V.

Nastala je pozna, čmerikava jesen. Vetrovi so se obrnili proti severu ter uprizirjali dan za dnevom mrzlo deževje, nalive in naposled sneg.

Na poljih je nehalo vsako delo. Semtertjaj se je še poorávalo strnišče, in siromaki so paberkovali po repiščih in krompirjeviščih.

Kake tri ure pod Ljubljano kraj gozda je od ostalega sveta skoro pozabljena vasica; nazivljajo jo Snebrje. Na zadnjem koncu vasice, skoro v gozdu, je stala v času naše povesti borna kočica, na pol porušena, s skoro razbitimi oknicami in zalepljenimi s popirjem. Pri durih ni ključavnice, temveč lesena kljuka na vrvici. Lesenih tal ni niti v izbi niti v veži.

Iz koče je slišati otroški jók, kakor bi hotel prekričati gozdni šum. Zunaj naletáva sneg z dežjem.

V borni izbi je troje otrok; osemletni deček in dva jednoletna otroka; jeden leži v zibeli in drugi na goli slami pod — pečjo. Oba vekata na pretege.

«Ajaj, ajaj», tolaži deček dete v zibelki.

»Boš-li molčal, če ne — ti zamašim usta!«, kričal je deček na dete pod pečjo, tresoč se mraza na slami; oblečeno je bilo v raztrgano srajčico. Ubogo dete je kričalo še glasneje. Deček si ne vé pomagati.

Na peči je stal piskrec in v njem na dnú par požirkov mrzlega zasirjenega mleka. Prime za piskrec in jame napajati s kositrasto žlico dete v zibeli; bilo je nepopisno žejno. V hipu je bil piskrec prazen.

«Kaj pa čem dati tebi?», upraša deček dete pod pečjo. «Za te je pa voda dobra». S piskrecem zajame iz škafa vode, ki se zbarva s kapljicami mleka na modro, in jame napajati drugo dete; isto, okusivši vodo, nakremži ustici in plače dalje.

«No, če pa ne maraš», dé jezno deček, «te pa zaprem v hlev».

Otroku je bilo to vsejedno, zeblo ga je pod pečjo kakor v hlevu ter je neprestano plakal. Na to deček zgrabi otroka za obe ročici in ga vleče po tleh proti hlevu, odkoder je pri na pol priprtih durih pomolevala koza rogove.

V tem trenótu, ko otroka vleče po izbi, odpró se od zunaj vrata in notri vstopi mlada ženska s kovčegom v roci.

«Dečko, pusti me malce tú», nagovori dečka, «zunaj hudo dežuje in sneži».

Deček jo mesto odgovora pogleda debelo.

«Kaj pa počneš z otrokom?», upraša ona.

«Eh, to je takó-le mulček, mati mu ne pravi
inače».

«Morda je lačen».

«Seveda je lačen, a mi sami nimamo kaj jesti».

«Ali ni vaš?»

«Ne!»

«Čakaj no, ga pa pomirim jaz. Nesi ga nazaj
v izbo».

Mlada ženska na to postavi prtljago svojo v kot,
vzame dete dečku iz rok in je posadi k sebi na
koleni. Dete, ugledavši tuj obraz, v hipu utihne.

«Revček — ubožec!», dé ona pomilovalno, in
ko mu na ramenih odgrne srajčico, uzré na njih — liso.

«Moj e d e t e!», vikne in je pritisne na prsi.
Hitro se pa zopet vzdrami in je posadi na koleno.

«Kje pa je mati?»

«Na polju so in paberkujejo krompir», odgovori
deček dobrosrčno.

«Kdaj pa pridejo domóv?»

«Zvečer».

«In kje je oče?»

«Na delu in pride proti večeru».

«Pojdi sem, deček», dé ona in ga pogladi, «tu
imaš denar; skoči doli k sosеду po hlebec kruha, pri
kakem kmetu kupi dva masleca mleka, funt moke in
tri jajca! Pridi pa kmalu, da vam skuham večerjo».

Ko deček odide, bila je sama. Iz prsij se ji
privalí globok vzdih, in pritisnivši sestradano dete k

prsom, jame je strastno poljubljati. V prvem trenutju ni mogla spregovoriti ni besede. Možno, da bi ji bilo v hipu počilo srcé bolesti in radosti, toda vzdrami jo zopet otročji jók.

«Je-li to ali ni dete moje?», upraša samo sebe. «Kako je bilo zdravo in debelo — ko sem je — » ni dokončal. Nov vsklik obupne bolesti izvije se ji iz prsij — zatisne oči in se nagne nazaj — — —

V tem trenutju jo je zbadala vest liki ostro nabrušeni noži, da bolestno nadaljuje:

«Kaj sem storila — kaj sem storila — jaz nesrečnica!» Vzdigne otroka in ga jame pregledavati. V očescih mu leskeče blažen čut, da ga nekdo pestuje, da ga ne peha pod peč, da ga poljubljuje, pritiska k prsom, ogreva — to razume skoro vsako jednoletno dete.

«Dà, to je moje, to je njega dete! Vse obličje je njegovo. To so njega oči, da bi le ne bile tako nezveste, kot so bile njegove!» In pregledovaje mali životek, dé ihteče: «Kako si shujšal od tega časa — kost in koža te je — kar v rakvico s teboj! Dà, ko bi te ne bila našla, bil bi morda že v štirinajstih dneh pod zemljo. Ubožček, vsa rebra se ti poznajo, — pusti se poljubiti od matere svoje.... Ubogi, preubogi črviček moj — končno sem te našla, toda v kakó groznem stanu! Kaj ne, lačen si? Niso ti dali jesti? Saj imam še nekje kaj žemljice... Odveže culico in v nji najde žemljo. Na to zmoči košček,

prežveči v ustih ter prežveček dene otroku v usta. Ko je bila v hipu prva lakota pomirjena, nasmeje se sladko svoji materi.

«Ti nebesa moja, angeljček moj!», govori z otrokom. «Kako sem te iskala; že sem hotela obupati. Kje pa imaš križec z vratu? Ali so ti ga vzeli? Počakaj, angeljček moj, takoj te preoblečem». Na to jame zopet stikati po culi.

«Tu imam záte že dávno pripravljeno čisto srajčico in krilce. In da ne porekó, da sem oblekla samo tebe, tudi drugo dete oblečem v čisto oblačilce».

Skoro sta bila preoblečena oba ubožca, katerima je vidno prijala nova, gorška obleka. Dà, dete v naročju matere svoje pritisne svoj obrazek k materinemu, z levo roko jo gladi po licih, kakor bi hotelo nekaj povedati.

«Glej no, — imaš vendar rad to nesrečno mater — mi li odpustiš to?» Pogleda mu v oči. «O, ko bi hotel umreti v tem trenutju z menoj! Kako rada bi umrla po tej današnji radosti! Toda Bog naj odloči nad nama. Pripravljena sem na vse. Kaj ne, ljubček moj, da Bogek čuva nad nama?» Toda mesto odgovora dete stegne ročico in otipava s prstki krog ust mlado mater.

Za tem se deček vrne s kupljenimi jestvinami in položi vse na mizo.

«To je lepo, zdaj pa prinesi še drv». Na to gré Rezika — to je bila ta mlada ženska — k og-

njišču in zakuri, dete svoje pa položi k drugemu v zibelko. Maslo v ponvici je jelo peti v vseh zvôkih in razširjalo prijeten duh po vsi koči. Deček se ni mogel nagledati došle tuje ženske.

V tem trenutju, ko Rezika zakuhava cmoke in meša žgance, pojavi se med durmi Kocmurka, žena gospodarja te kože. Strahu malo da ni omedlela. Sklenila je roki in vskliknila: «Sveta pomagalka, kaj se pa godi tú? Kaj pa počenjate?»

«Ne zamerite, da sem vam, ko ni bilo vas doma, pripravila večerjo», izgovarja se Rezika. Kocmurka pa še vedno stoji na pragu kot steber. Pred seboj vidi mlado in, po njeni sodbi, krasno gospo v prelepi obleki. Videla je nje beli roki, malce blede a otožno lice, — in to njeno brhkost — — —

Rezika dene cmoke in žgance iz lonca v skledo in jo postavi na mizo, rekóč: «Zdaj pa odpočijte si in jejta». Deček in mati sedeta za mizo; nova jed — cmoki — šla je obema nepopisno v slast.

«Kdo pa ste vi?», popraša iznova Kocmurka.

«Jaz? — jaz?», odgovarja nekako v zadregi Rezika, «kaj me to uprašate? Kramarica sem iz Ljubljane in grem na somenj v Litijo». Sevé, da je bil to samo izgovor. Zopet vzame dete v naročaj. Kocmurka to opazi in se ne more načuditi, da tujka tako nežno ravna z otrokom.

«Slišite, mati», upraša Rezika, «ali ni imel ta otrok okolu vratu rožnega venčka?»

Kocmurki pade žlica iz rók. Mestu odgovora seže na polico, potegne iz predalca rožni venček ter ga dá Reziki.

«To je lepó! Tu imaš svoj rožni venček. Dečko, to ti pa povem», reče dečku, «da mu ga ne vzameš zopet. Pridem često sem in vam skuham vselej skledo cmokov, tebi pa prinesem novo obleko, ako boš lepo ravnal z otrokom!»

«O, bodem, bodem!», odgovori deček in veselja poskoči.

«Tu imate pet goldinarjev, da boste lože živeli; toda povem vam, ravnajte s tem otrokom lepó. Z Bogom!»

Po teh besedah nježno poljubi dete in prime za culo. Dete steza ročici proti materi.

«To ne gre, dete moje, — zdaj še ne!», hiti pa k njemu in je poljublja. «Drugikrat»

Na to zadene culo na ramo in izgine v nočni tmini. Kocmurka dolgo zré za njo molče proti durim, skozi katere je izginila neznana ženska, konečno pa vsklikne:

«In vendar je to ona — je — stavim glavo!»
V tem trenotju vstopi njen mož.

«Ali si jo srečal?»

«Kóga?»

«I nu, to zakleto princezinjo».

«Tebi se bléde!»

«Tu le pogledi, kako večerjo nam je napravila, in dala nam je še petak!»

«Dà, oče», umeša se deček, «o, kako je bila lepa!» —

Kocmurju se je zdelo, da je v — Jurčkovih prikaznih — vidi čisto, snežno oblečena otroka, na mizi skledo žgancev, in končno ta petak — oj petak!

VI.

Drugi dan je bila vasica Snebrje nenavadno razburjena. Kocmur je prišel v krčmo k Petaču, izpil tri fraklje «trapona» in konečno položil na mizo — petak.

«No, ste pa dobro „drvarili“!», upraša krčmar šegavo.

«Kaj še, da bi me ubili logarji?», odgovori Kocmur. «Pri gozdni tatvini me ne zasači nikdo več. Ne trebam tega ne, jaz ne!» ...

«Aj, aj, saj izza svoje mladosti niste delali drugega nego kradli drva», draži ga krčmar Petač, «no, saj bi ne bili prvi, saj kradejo drugi tudi».

«Kradel ne bom nikoli več, in da veste, da mi tega ni treba, dajte mi ga še frakelj».

Krčmar mu natoči in ga dalje izprašuje radovedno:

«Ali ste zadeli ambo solo?»

«E vraga!»

«Ali ste morda našli kak zaklad?»

Kocmur ni mogel odgovoriti, kajti med durmi se pojavi njegova žena, ki kot furija skoči k njemu in kriči :

«Kje imaš petak?»

«Ima ga že krčmar!»

«Za Boga! Kaj si ga že zapil?»

«Umirite se», tolaži krčmar, «dal mi je petak, da mu ga zmenjam».

«Sem z denarjem!»

«Pusti mi vsaj goldinar!», veli mož.

«Dam ti ga — — —»

«No, zakaj bi mu ga pa ne dali, ker ste tako hitro in lahko zaslužili petak», prigovarja krčmar.

«Kaj? Kako? — vi veste?», upraša Kocmurka skoro prestrašena.

«Čemu boš to tajila?», blebeta Kocmur, «saj imamo doma princa».

«Princa — princa», ponavlja Petač. «No, če je pa taka, si pa dajte natočit še vi, Kocmurka, izborno rozolijo imam».

Krčmar, gredé po rozolijo v klet, dé svoji ženi, naj Kocmurko izprašuje, kaj se je dogodilo pri njih. Kmalu se je zvedelo ob Savi o princezinji, kateri so otroka celó sem zavlekli in kako ga je zopet našla. In jedva se je dan nagnil proti večeru, vedela je vsa vas: kdo je ta princezinja, kako se imenuje in kako je oblečena.

»Ti ljudje imajo neznansko srečo», rekali so

nevošljivi ljudje, zlasti sosedinje. Proti večeru se vrnete Kocmur in Kocmurka s težkima glavama in še težjimi koraki iz krčme domov; seveda ta dan nista delala, drugi dan tudi ne, temveč kuhala, cvrla in pekla — — —.

Teden na to pritihotapi Rezika jako oprezno zopet popoldne iz gozda do koče. Prežala je, kdaj bo deček sam doma. Dete je takoj spoznalo svojo dobrotnico. Sedé na golih tleh, stezalo je obe ročici k materi. Zopet nastane strastno objemanje in poljubovanje otroka. Potem izprašuje dečka o tej in oni reči, in slednji ji odkritosrčno pové, kako sta porabila oba roditelja petak.

«Povej obema», dé Rezika nevoljno, «ako bosta tako skrbela za Andrejčka, izročim ga drugim ljudem. Ali si me razumel? Ná tri goldinarje in povej materi, da niso za šnopsanje, temveč za hrano mojega Andrejčka. Če opazim na otroku zanemarjenje in da je nesnažen, poskrbim, da pride drugim ljudem v roke. To povej materi in očetu!»

Na to se posloví z otrokom in zopet izgine v gozdu.

VII.

Tretji dan na to proti somraku pozvoní nekdo v zasavskem župnišču. Sultan takoj poskoči in z deklo hiti pogledat, kdo je zunaj. Ko se odpró duri in

sultan ovoha prišleca — bila je to mlada ženska — jame poskakovati veselo.

«Ali me še poznaš?», upraša tujka, gladé psa, «vrl in zvest pes si!»

«Ali je gospod župnik doma?», upraša deklo Nežo.

«Dà, doma je, tu-le zraven v sobi».

V tem trenutku se odpró duri in na pragu se pojavi častitljivi stari župnik.

«Hvaljen bodi»

«Aj, aj, Rezika je tú», pozdravi jo dobrosrčni župnik. «Sultan vas je dobro zapomnil! Sedite in povejte, kaj je novega. Vidim, da ste zadovoljna in vesela».

«Dà, vesela sem — duhovni oče moj», odgovori Rezika pohlevno, poljubujé mu roki. «Našla sem, kar sem iskala»,

«Je-li možno? Hvala Bogu. No, povejte mi vse».

In Rezika jame pripovedovati vse od te dôbe, ko je ostavila župnišče.

Stari župnik med pripovedovanjem često kima zadovoljno z glavo, dà, z nekakim ponosom zré na pripovedovalko, kako se ji je godilo v Ljubljani, kako je našla svojega zapeljivca in šla potem na kmete iskat svoje dete, katero je slednjič našla po dolgem iskanju in po naključju.

«No, jako ste me obveselila», hvali jo duhovnik,

hvala Bogu, da je šlo vse tako srečno. Toda vaš sedanji položaj treba presojati premišljeno».

«Radi tega sem prišla k vam, da se posvetujem»,

«Draga moja, vi ne poznate še človeške sebičnosti, ki je zmožna vsega zlá. Vi ste torej uverjena, da na Proséki nikdo ne vé, da je bilo dete oteto iz vode?»

«Doslej nikdo ne vé!»

«To je dobro, jako dobro, zato ne kaže, da bi vzela dete že zdaj iz rok teh sebičnih ljudi. Prej bi se morala pritožiti v Ljubljani in stoprav potem bi se jim smelo odvzeti dete. Za vas je najbolje, če nimate nič opraviti z gosposko. Pisal bom sosednjemu župniku, pod čegar župnijo spada ta vas, in ga bom prosil, naj strogo nadzira Kocmurjeve. Sama pojdite k njemu in mu povejte vse brez strahu. Pom gal vam bo rade volje. Takó vsaj ukrotimo nenasičeno sebičnost teh ljudi. Dalje vam svetujem, ne hodite tjá prečesto. Uredite raje to tako, da se bosta videla z detetom v župnišču, ki je od vasi oddaljeno samo pol ure. S tem vsaj nimate česa opraviti z radovednimi ljudmi. In konečno vam svetujem, da vzamete vselej seboj zanesljivega spremljevalca». — —

Ko bi bila poslušala ta pameten svèt! Kdo pa pozna nadrobno srce materino! Čim huje, pregrešneje je prej grešila zoper dolžnosti materine, tem iskreneje se je potem prizadevala, da je spolnovala te dolžnosti, ko je našla svoje dete. Premagovala se je vendar

toliko, da je hodila k sinčku samo ob nedeljah. Vasica je bila oddaljena od najbližje železniške postaje dobro uro hodá. Hodila je vselej skozi smrečji gozd, kedar je šla k detetu; ta pot se ji je zdela najpripravnejša, in često je blagoslavljala to zeleno smrečje. Toda gozd ne obveseljuje samo izletnikov in podaja zavetja potnikom, največkrat se prav v njem dogajajo zločini, kar se je imelo skoro zgoditi tudi pri Reziki.

Vsa okolica je vedela, da često hodi obiskovat svoje dete in da obilno podpira rednike. Vsled tega je nastala govorica o nje bajnem bogastvu, o plemenitem rodu i. t. d. Ko se neko nedeljo proti večeru Rezika vrača od svojega deteta po gozdu domóv, napadeta jo dva lopova. Branila se je sicer pogumno, na pomaganje klicala, kar je mogla, toda lopova sta jo oropala — imela je pri sebi 20 gld. — in izginila sta v tem trenutju v gozdu, čuvši človeške korake. Skoro se je bila raznesla govorica, da je bila napadena in oropana tuja žena v gozdu. Orožniki jamejo zasledovati lopova, in kdo opiše njen strah, ko izvé, da se je tega zločina polotilo celó deželno sodišče.

«Izgubljena sem!», vsklikne plakaje Rezika in zdrkne na koleni.

VIII.

In prišla je zopet nova pomlad, minulo je drugo poletje in nastala je hladna, mrzla jesen z ostrimi vetrovi, ki so zmajevali vrata in okna in brili skozi

dimnike v človeška stanovanja. Kako prijetno dé človeku v takem trenutju pri gorki peči. Iz gozda, kjer se je dogodil roparski napad, vedem sedaj častitega čitatelja v stolno mesto ljubljansko, v salon prvega nadstropja jedne najlepših hiš.

Opustim naj opisovanje ličnega in razkošnega stanovanja in pohištva, ki je krasilo domovanje dr. Svetina.

Slednji je bil zares vzel oholo Hermino, kajti mlademu možu je zmedla glavo jedina beseda — *karijera* — častna bodočnost, dobra služba.

Večer je. Dr. Svetin sedi v salonu na naslonjaču s knjigo v roki. Tik njega je na mizici prižgana dragocena svetilka. Minulo je leto dnij od te dobe, ko smo se seznanili ž njim v družbi, in vendar — kako se je spremenil naš junak. Ustni ste mu ožji, po mladostnem čelu preletavajo oblački in oči ima uprte nad nanosnikom v strop na jedno mesto.

Knjigo drži nebrižno v roki. V presledkih pogledava sicer vanjo, v najnovejše delo slovečega dunajskega pravnika, toda njega misli tekajo daleč od knjige. V hipu se zgane in strese, kakor bi ga zeblo, dasi je peč izpuhtevala blagodejno toploto. Okolu usten mu poigrava notranja razburjenost.

Odpró se duri na desno in vstopi služkinja.

«Kaj hočete?», upraša osorno.

«Gospa prosijo, da bi gospod prišli malo k nji...»

«Recite gospej, da ima tako daleč do mene, kakor jaz do nje».

«Gospa pravijo, da jo boli glava».

«Naj nánjo polaga mrzle obklade».

«Gospo mučijo krči».

«Vzame naj si želodčnih kapljic».

«Gospa omedleva . . . »

«Polijte jo z mrzlo vodo — v obče pa prosim, da me ne nadlegujete s takimi bedarijami. Često sem že rekel gospej, da me ne ganejo take komedije».

In ko odide hišina nadaljuje dr. Svetin :

«Ker njena blazna ljubosumnost celó pred posli ne pozna mej, prisiljen sem reči celó pred služkinjo, da ne zametuje samo sebe, temveč tudi mene pred svetom. Sklenil sem, da ne odstopim od svojih načel, in naj se zgodi potem kar hoče, celó najhujše . . . »

«Tako — tako — tako!», zaječi nekdo v postranski sobi. «To so tedaj tvoje obljube, ko sem te vzela . . . »

«Ne žali me! — Jaz, jaz sem vzel tebe, jaz sem te osvobodil nehvaležnega, neprijetnega devišta, — jaz sem ti žrtvoval svojo mladost . . . »

«Da bi, prej ko mogoče, učinil karijero».

«Žal!»

Po salonu razburjena vihrá Svetinova gospa, precej visoke in suhe rasti. Iz bledega obličja sršelo je dvoje zlobnih očij; nad brazdatim čelom moleli so ji

kratki a rdeči kodri. Oblečena je bila v ukusno domačo opravo.

«Konečno sem teh domačih komedij sit do grla», nadaljuje dr. Svetin. «Jaz ti ne dajem povoda k ljubosumnosti in torej prepovedujem, da me sramotiš pred posli, inache odklanjam veselje in čast, še nadalje bivati s teboj pod jedno streho».

«Saj vem, da že davno hrepeniš po ločitvi, razdruženju».

«Ti si blazna, — blazna, ker meni in sebi ostrupljaš življenje».

«Jaz sem blazna!», kriči gospa Svetinova, «in to mi pravi moj mož, soproj moj! — — — Dà, v istini je to, da bi znorela, — zno — re — la»; zadnje besede utihnejo v postranki sobi, kamor odvihra vsa razburjena.

Nastane tiho kot v grobu, čuie se samo nihanje urè. Malo na to se strese dr. Svetin, da mu kar strepečejo zobjé. Zeblo ga je, dà, zeblo, notri na dnu srca.

«V glavi mi vré, srce mi pa pretresa mráz», dé dr. Svetin in vzdihne globoko. «Trpeti moram, kar sem zaslužil. Kako morem imeti lahko srcè, ko me teži kletev izdanega dekleta, kletev utopljenega deteta! Kako groz o se maščuje mladostni greh! Sam sem si zakuril peklo in vendar me zebe v tem peklu. Kako srečen je polnagi siromak na ulici proti meni!» —

Zvonček pri vratih zadoni. Služkinja prinese mali zavojček uradnih spisov. Dr. Svetin razvije in čita :

«Gospodu dr. Svetinu, preiskovalnemu sodniku!

Ker bom jutri odsoten radi uradnih poslov, izvolite Vi zaslišati pričo Rezo Mavrinovo gledé na roparski napad v gozdu na Proséki ...

N. N.

svètnik c. kr. dež. sodišča».

«Rezika Mavrinova!», ponavlja dr. Svetin, in zdi se mu, da mu je šinil plamenček iz srca, da nehoté položi roki na prsi. «Rezika, Rezika! In jutri se imava zopet sestati v — sodni dvorani. Možno, da se zbirajo nad mojo glavo oblaki, da me uničijo kot črva. Ne bojim se. Bêdno je moje življenje, kaj me more zadeti hujega nego — smrt, podobno oni mojega otroka?» Sede za pisalno mizo, na katero je bil prej položil uradne spise. Obsezali so mnogo orožniških poročil in preiskave okrajnih sodišč. Pregledavši površno te spise, zamisli se. Pred njega dušo stali ste dve osebi: bivša ljubica in sedanja njega soproga — dve nepopisno različni osebi. Prva sveža, krasna kot angelj, — druga vêla, odurna kot čarodejka. In v očeh Rezike kaka ljubezen, in tu kako peklo ljubosumnosti!

«Razsodi obe, ti sodnik!», tako kliče njemu notranji glas, «in sodi sam sebe, kdo si! Kje si imel razum, kje vest...!»

IX.

Drugi dan popoldne ob treh napoti se Rezika proti deželnemu sodišču. Pred očmi delala se ji je kar megla. Videla se je v duhu obsojeno že naprej. Saj je bil jeden obeh roparjev mož oskrbnice nje otroka — Kocmur sam! Dete ne more več pustiti na reji pri Kocmurjevih, in vse pride na dan, — da je ona mati v Savo izpostavljenega otroka. Dan poprej se je sicer dolgo posvetovala s svojim duhovnim svetovalcem, ki ji je živo naročal, naj trdno zaupa v božjo previdnost, brez čegar volje ne pade niti las s človeške glave, toda človeški značaj je zelo omahljiv. Pot do sodišča zdela se ji je kakor pot na morišče.

Sodni sluga jo spremi do preddvorane.

Pri sv. Jakobu je uprav odbila ura deset. Ujunači se in s tresočo roko odpre vrata. Pri vratih postoji. S hrbtom nasproti nji je sedel sodni uradnik, tik njega pisar.

Obrne se.

Rezika malo da ne omedli presenečenja.

«Česa se pa bojite?», nagovori jo uljudno dr. Svetin in ji ponudi stol, naj sede.

«Hvala, ne», odgovori boječe, uprši svoje krasne oči radovedno v dr. Svetina.

«Kako je dražestna!», pravi sam v sebi, «kako ji prija ta boječnost!»

«Prosim, umirite se», dé na to.

Rezika se dolgo ni mogla vzdramiti iz presenečenja, videča pred seboj uzročitelja svoje nesreče. Toda z ženskim čustvom spozna takoj, da je dr. Svetin sam v veliki zagati. Pogleda mu v oči, in malo da se ne izdá. Toda pogled na mizo, kjer je stalo sv. Razpelo, in na pisarja, vzdrami jo, da se nahaja v sodni dvorani. Dr. Svetin zré v nje zdravo in mladosti kipeče obličje, in iz prsij se mu utrne globok vzdih — spomni se nehoté svoje soproge doma. In Rezika, kakor bi pojmla ta vzdih, čuti v tem trenutju, da ta, ki jo je zapeljal in opustil radi karijere, ni srečen s svojo ženo. V hipu se ni mogla ubraniti škodoželjnosti. Svoje oči upré vanj, kakor bi mu hotela reči: «Glej, kakó si naredil mene in sebe nesrečnega!»

«Znano vam je», spregovori dr. Svetin, «zakaj ste poklicana. Bil sem še-le sinoči pozvan, da vas zaslišim in zbog tega nimam iz uradne preiskave o roparskem napadu jasnega pregleda. Najbolje bo, da mi vse nadrobno poveste, kako se je to vršilo; potem še le spišemo zapisnik».

Rezika jame pripovedovati, kako je često hodila skozi gózd v znano vas. Toda početkom ji zastaja govor. Zadrežno pogleduje pisarja tik nje, ki se pa navidezno ni zmenil dosti za nje pripovedovanje. Čečkal je nekaj po popirju, pričakujé, kdaj prične narekovati sodnik.

Dr. Svetin torej nadaljuje: «Povejte mi pred vsem: zakaj ste često hodila v to vas?»

Zadrega nje postaja vedno večja.

«Ne morem vam pomagati, na to uprašanje mi morate odgovoriti...»

Rezika se dolgo obotavlja, slednjič vzdihne in odgovori polglasno:

«Dete imam ondu!...»

Preiskovalnega sodnika dirne nekaj nemilo.

«Svoje dete?», upraša hitro.

«Dà, svoje dete!...»

Srdito se nagubanči sodnikovo čelo.

«Drugo?», vsklikne skoro.

«Ne, jaz — sem povila samo jedno».

«In živi?», upraša z izbuljenimi očmi.

«Dà, živi!», odgovori mirno.

«Živi, pravite?», ter ustane. «Živi?», upraša še z večjim poudarkom in se zlekne, toda pogled na prisotnega pisarja ga zopet spomni na svoj poklic in kraj, kjer se nahaja.

Pisar čečka po papirju, sedi tu nepremično, in zdelo bi se, da: „Ne sliši nič, ne vidi nič, kot bi bil mrtva stvar“.

«Tedaj živi. — živi!», ponavlja iznova sodnik, «in morete to dokazati, da še živi?»

To uprašanje jo spravi skoro v smeh.

«To lahko dokažem, ker dete je, pije in spi...»

«Seveda, to je najboljši dokaz». Utihne. Skoro na to pa dé pomenljivim glasom:

«Iz sodnih aktov ne vem, kje prav za prav stanujete. Dalje zahteva preiskava, da mi naznačite svoje stanovanje».

«V Krakovem šte»

«Zapišite to», velí pisarju. «Sedaj pa popolnite nje nacijonale». Za pol ure je zvršil dr. Svetin zaslišanje. Na to jo zopet upraša pomenljivo:

«Vi torej stanujete . . . ?»

Rezika je seveda dobro razumela to uprašanje. Dr. Svetin je želel ž njo govoriti brez prič. Pri odhodu ji radostno utripa srcé. Dr. Svetin je bil porok, da ne bode izdana nje skrivnost.

X.

Dr. Svetin ni mogel dočakati večera, da bi mogel govoriti z Reziko. Slednjič se stemní. Prišedši v pritlično prijazno in lično sobico, našel jo je samo. Ko jo pozdravi, prime jo za roko, rekoč:

«Povejte mi, za Boga, kako se je vse dogodilo?»

«Žalostna je ta dogodka, gospod», odgovori, a ne brez trpkosti.

«Ne nazivajte me „gospoda“, imenujte me vsaj svojega prijatelja».

«Lahko si mislite, kakó mi je bilo, ko sem na svetu ostala sama in zapuščena z otrokom. Zavistni ljudje niso mi privoščili samo revščine moje,

temveč tudi sramoto. Jaz, hči največjega posestnika v našem kraju, kako sem bila ponižana; vse moje tovarišice so se skoro pomožile, in če ne dobro, vsaj dostojno. Sramote nisem mogla več prebiti doma. Nekega večera sem spravila nekoliko obleke v kovčeg, dete sem privezala k prsom, in šla sem, kamor so me nesle oči in noge. Prišla sem tudi v Ljubljano; hotela sem se posvetovati z vami. Vedela sem, da mi tedaj še ne morete pomagati, toda hrepenenje gnalo me je k vam. In v mestu sem izvedela na veliko žalost mojo, da — da — —»

«.... Sem se seznanil z drugo», popolni dr. Svetin — in zardí. «Zato pa tudi zdaj nepopisno trpim».

«Obupana in v največji bedi sem bežala zopet iz Ljubljane, tavalala nekoliko dnij v nje okolici in slednjič dospela do Zaloga, kjer sem dete...»

«Vrgla v Savo», dostavi dr. Svetin.

«Ne vrgla, temveč položila v kovčeg in ga izpostavila na vodo».

«Ubožica!»

«Želela sem sicer, da bi dete umrlo, toda utočiti z namenom je nisem hotela prav za prav. V svoji obupnosti prosila sem Boga, naj dete na kak način reši, naj mu pošlje rešitelja». Po teh besedah zakrije si Rezika solzne oči.

«Kako je to, da je bilo dete še živo oteto iz vode? In kaj je bilo z vami potem?»

«Bila je božja volja. Mnogo je v to pripomogel zasávski župnik, ker me je polblazno vzprejel v svojo hišo in očetovski zame skrbel četrť leta. Dete je bilo dano na rejo v Snebrje; da bi pa mogla sebe in dete preživiti, šla sem služiti, kakor mi je svetoval gospod župnik, in šla sem za natakarico».

«Vsega tega sem jaz kriv; ali mi odpustite to?»

«Odpustila sem že davno».

«Radi svoje nezvestobe sem kaznovan jako kruto. Navezan sem na oholo in ljubosumno ženo, poleg tega me pa muči očitjanje, da sem usodo svojo zakrivil sam v polni meri. Najbolj me še boli to, da se ne smem pred svetom javiti k svojemu detetu. Oba morava potrpeti, kako odloči bodočnost najino usodo. Bojim se za vas, draga moja».

«Kaj mislite s tem?», upraša ona.

«Povem vam to odkritosrčno, kako vidim v duhu. Da ste vi mati otroku, katerega ste v nepopisni opuščeni položili na vodo, to bo prej ali slej odkrito, razen če ga zatajite...»

«Tega ne storim nikoli, raje umrem!»

«To baš me vznemirja. In če vas nihče ne izda, izda vas materina ljubezen. Poslušajte me Rezika», dr. Svetin jo prime za roko in nadaljuje, «ker je bilo dete vaše — reči hočem — najino, zaneseno v nepoznato vasico, ste je mogla obiskavati in skrbeti zanj. Toda, ko bode staro šest let, izročeno bode pristojni občini».

«Kateri pa?»

«V Ljubljano. Najdeno je bilo v okolici ljubljanski, in dokler ne najdejo matere, dajo dete sirotišnici v vzgojo. Tu bode ravnateljstvo, in seveda tudi služinčad, dobro vedelo, da je bilo oteto iz vode. Veste li pod kakim imenom je zapisano v najdenišnici?»

«Neka ženska iz porodišnice mi je pravila, da pod imenom : P o s a v č e k !»

«Tim slabše za vas. To ime mu ostane tudi v najdenišnici».

«Vi me strašite!»

«Iz ljubezni do vas. Svariti vas čem, da ste oprezna; materine čute morate premagovati v sebi».

«To mi ni moči».

«Svetujem vam odkrito. Nadejam se, da zdaj ne bodete še izdana, ker po vaših zasebnih zadevah in po otroku nikdo ne bode popraševal, ker to ne spada v to tožbo in preiskavo. Kocmur bo obsojen najmanj na pet let, in jako ustrezete ne samo ženi, temveč tudi detetu, ako je pustite ondu, kjer je. Možno, da vam bo kdo svetoval, da daste dete drugam ali vzamete k sebi. Ne storite tega, kajti otroku oskrbnik je ravnatelj najdenišnice, in odtodi bi vam pretila izdaja: To nesrečno ime Posavček!»

Dr. Svetin umolkne.

«Hvalo vam», — dé na to Rezika — «za laskavi svet. V tem trenutju čutim se jako srečno!»

«Zakaj srečno?», upraša dr. Svetin.

«Radi tega, ker se mi je posrečilo najti ne samo dete, temveč...» — pri teh besedah mu s solznimi očmi milo pogleda v žareči obraz — «ker se mi je posrečilo najti tudi njega očeta!»

Dr. Svetin ji iskreno stisne roko.

«Boga bom prosila še te milosti, da bi je mogla vzgajati do šestega leta, potem je pa izročim vašemu varstvu in sama...»

«In sama?» — upraša doktor.

«Sama, kakor slutite sami, — pojdem v zapor, in naloga moja bo dovršena».

«Draga moja, opozoril sem vas samo kot pravnik na nevarnost, katera vam bo še dolgo pretila, in vam svetoval opreznost. Konečno še nekaj. Sredi mesta daje se v najem mala prodajalnica. Hočete li ondi zasnovati obrt s perilom in sličnim blagom?»

«Nisem še toliko prištedila»...

«Dolžnost moja je, kot očeta vašega otroka, pomagati vam in ga živiti. Nečem, da bi se še dalje ubijala. Znanosti imate dosti, obrt se vam dobro opone. Tu imate na razpolaganje 500 gld. za zdaj. To je del dedščine moje po očetu. In ako bi ne hotela vzprejeti teh novcev, uporabite je za dete. V to me veže zakon in vest. Vi kot mati morate vzprejeti te novce».

Debele solze, solze radosti uderó se Reziki po obličju v odgovor na to ponudbo.

«Zdaj vas pa prosim, privedite seboj vsaj za pol dne dete sem v Ljubljano, da je morem poljubiti».

«Zgodi se prihodnjo nedeljo».

«Zdaj pa, draga moja, z Bogom. Zanašajte se povsem na mojo pomoč in podporo».

V tem trenutju ni bilo v beli Ljubljani pač srečnejših dveh ljudi. Spregovoriti nista mogla v hipu ni besede. Konečno se vzdrami dr. Svetin rekóč: «Kar sem zagrešil, moram skušati poravnati. Zdaj me pa kliče dolžnost — na svidanje!»

«Z Bogom, na svidanje!»

XI.

Minulo je samo šest let od onega usodnega večera na savskem brodu, ko je Rezika izročila savskim valovom v nepopisni obupnosti svoje dete. Izpremenilo se je dokaj, ne sicer v krajih, temveč pri osebah, poznatih iz prejšnjih poglavij.

Kolibica kraj gozda, kamor je bil zanešen Posavček, je stala sicer še na starem svojem mestu, toda v nji se je premenilo marsikaj. Zibelke, v kateri je spal naš ubožec, plakal in trpel, iskali bi zamán ondu. Spravili so jo nekam med staro razvláko. Deca, ki je razgrajala po nji, razkropila se je med svet kot tički iz gnezda. Naš Posavček zletel je v Ljubljano — v najdenišnico. Nje mater, kramarico, bi zamán iskali po ljubljanskih gostilnah in kavarnah. Kedór bi jo pa vendar hotel najti, moral bi iti v znano ulico,

kjer bi uzrl nad uhodom ugledne prodajalnice napis z velikimi črkami :

«REZIKA MAVRINOVA,
prodajalka perila».

Odprimo torej steklene duri, in jedva vstopimo, že nas uljudno pozdravlja dama v najlepših letih, polnega, cvetočega obličja, mlade in ugledne zunanjosti.

«S čim smem postreči?» — pozdravi nas dama s čarobnim usmevom, in v tem hipu pozabljamo, da smo hoteli kupiti srajco ali zapestnike...

Prosim, ta dama je — naša kramarica. Skozi zadnje steklene duri vidi se v delavnico, kjer se proti nam obrne petero dekliških glav, šivilj, ki od zore do mraka šivajo na šivalnih strojih možko in žensko perilo. V prodajalnici pa neprestano tekate dve semtertjã v obslugo kupcev. Z jedno besedo, obrt je tú živahna, in sosedje pravijo, da gospica Mavrinoва stoji jako dobro, kar najbolje svedoči zadovoljni nje obraz....

Poglejmo pa še v stanovanje gospoda dr. Svetina. Takoj v prvem nadstropju na desno ugledamo nad koščenim gumbom na mesingasti deščici napis: „Dr. Andrej Svetin, namestnik c. kr. državnega pravdnika“. Pritisnimo na gumb, znotraj pozvoní, in v hipu nam odpira hišinja, ki nas vede v čakalnico. Kmalu na to pride mlad mož, stroge, ponekod čmerikave

zunanjosti, ki se nam zdi, da hoče hladno raziskavati čut in srce. Na prvi pogled poznate moža pravice, ki vas pozdravi sicer dostojno, toda odmerjeno. V minulih šestih letih je upadel, dà, postaral se je. Ustni ima še ožji. Polna brada dodaje obrazu izraz neizprosности, kakor bi hotela reči: «Gorjé tistemu, ki pride meni v roke!»

Karijera dr. Svetinova je bila skoro bajna. Stoprav šest let je sodni uradnik in že je postal državnega pravdnika namestnik. In kak pravdnik! Njega zgovornost in pravdniška duhovitost sta strah vsem zločincem, in to je bil povod, da ga je načelnik priporočil v izredno povišanje. Radi tega mu je plamtela iz očij samozavést, kakor bi hotel reči: Povišanje svoje imam zahvaliti največ sebi in ne samo protekciji svoje soproge. Dr. Svetin je bil priljubljen v uradniških krogih. Mnogo, mnogo nočij je prebil v pravdniških študijah, v uradu je bil uзор marljivosti in vestnosti, in radi tega so dejali isti, ki so ga nadrobneje poznali, da ima pred seboj še veliko bodočnost.

V Svetinovem stanovanju je tiho, skoro soparno. Debele prevleke po parketu bolje zabranjujejo hrup z ulice in činijo mirno hojo. Duri se tiho odpirajo — dà, v istini je tu tiho, skoro kakor v grobu. Toda, kaj je to? Notri je slišati kašelj — dà, hrapavo kašljanje — jetičnega človeka. Glej, po stopnicah gori baš stopa zdravnik, katerega ustavi dr. Svetin v prvi sobi.

«Kaka je bila noč?», upraša zdravnik.

«Jako nemirna».

«Ali se je potila?»

«Precéj».

«Ali ji diši jed?»

«Skoro nikaka».

«Katastrofa se bliža. Nje slabotno telo ne more se dolgo upirati smrtonosni bolezni. Poglejmo k nji».

* *

Toda ostavimo raje hišo, o kateri pripoveduje hišina, da v nji — straši.

«No, kje je pa naš Posavček?», uprašal ljubi čitatelj. Potrpi malce.

Vrnimo se še za trenotje v prodajalnico gospice Rezike Mavrinove.

Krasen julijev večer je. Ura se pomika na osem. Dasi so sosedne prodajalnice še otvorene, Rezika vselej zapira prodajalnico točno ob osmih zvečer. Na to pa hiti v svoje stanovanje tik najdenišnice, ali prav za prav nad najdenišnico. Najela je stanovanje takoj tik vrta rečenega zavoda. Čemu neki?

Hiti, kar jo nesó noge, v svoje stanovanje, tu vrže raz sebe ogrtačo na divan, stopi k odprtemu oknu, pogleda na vrt in radosti skoro vsklikne: «Oh, življenje moje, moj Andrejček; oh, zakaj ga ne morem pritisniti vsak dan na srcé!»

Doli se smeje navzgor k oknom do drugega nadstropja kakih dvajset otroških okroglih obrazkov,

med njimi najblaženeje obrazek plavolasega dečka. Vedó zakaj se smejó. Jedva se je prikazala pri oknu gospica, že sipa doli na vrt na glave sirotkov sadje in raznotere slaščice. Vsi stegajo ročice; ali roka, ki jim vse to meče doli, je takó radodarna, da vsakdo nekaj ujame. Mati gori je nepopisno vesela, srečna, ako more videti vsak dan plavolaso glavico in zdrava, rdeča ličeca svojega — Posavčka. To je nje radost, zvečer sloneti na oknu in zreti na sirotke — gledati na svojega Andrejčka!

Rezika Mavrinova je poznata kot največja dobrotnica ubogih sirotkov. Včasih prihaja v zavod, prinaša darove, katere deli med vse, toda najslajše vtika v žepke svojemu ljubčku. Vse poljublja, ali najnežneje svojega sinčka. Ne poljublja ga samo, pritiska ga na srce. In v takih trenutjih pogleda proti nebu, kakor bi hotela reči: Vsemogočni, čuvaj ubogemu detetu nesrečno mater! Toda nebo ji ne odgovarja — ona pa vedno sluti v duhu — črno izdajo.

In to je uzrok, zakaj samo jedenkrat na mesec zahaja v sirotišče. Dobro se spominja dr. Svetinovega nauka; vendar ga v jednom oziru ni povsem ubogala. Ni hotel, da se je nastanila v najbližjem sosedstvu sirotišča, a ona mu je odgovorila s solzami v očeh: «Priatelj, vi ne veste, kaj je materino srce. Da bi ne mogla otroka svojega, nad katerim sem se toli pregrešila, videti vsak dan, morala bi umreti. To je jedino veselje moje!»

«Rezika, to veselje more za vas postati usodno», odgovori dr. Svetin, kateri se je ves čas proti nji vedel prijateljski. Njemu je bilo z druge strani še celó po godu, da je najela stanovanje blizu svojega deteta, katero je lepo uspevalo, rastlo — in kako lepe, plave laske je imel Andrejček! Mati, ki more vsak dan, vsako trenotje, kakor ji drago in ljubo, poljubljati in pritiskati na srce svoje dete, nima še tisočeri del onega hrepenjenja, kakoršno je imela mlada mati Posavčkova. Čim bolj je morala biti oprezna, tem večje hrepenenje je prešinjalo nje srce po njem.

XII.

Povedali smo, da je Rezika često zahajala v sirotišnico, in radi so jo imeli ne le dečki, temveč tudi predstojnik. Nje naklonjenost do sirotkov je tolmačil predstojnik povsem za prirojeno. «Dobro srce ima», dejal je, «rada ima deco, kakor vsak pošten človek, in to tembolj še te sirotke. Da bi le bilo mnogo takih detinskih prijateljev!»

Toda med služabniki je bil nekdo, ki ni v Reziki smatral samo dobrotnice, temveč na nji opazal tudi krasoto ženske. Ta je razvnela njega popačeno srce. Kedarkoli je prišla v sirotišče, imel je vedno kaj opraviti okolu nje. Bil je to človek star kakih 30 let, boždečih očij in priliznjenega vedenja.

Rezika, katero je prešinjala edino le ljubezen do otroka, se še brigala ni za sitneža. Ko se nekoč

poslavlja in hoče zapreti duri za njo, stisne ji pisemce v roko. Rezika, misleča, da hoče od nje podpore, smeje se odpré pisemce in čita. Vrtarar stoji nekoliko korakov od nje, vidi, kako ji udarja kri v lice... in kako ga ona srdito meri z očmi od glave do nog.

«Nesramnež, kaj se drznete!», vsklikne, raztrga pisemce in je vrže njemu pred noge, na to pa naglo zapustí zavod. Prišedša domóv ni se mogla dolgo pomiriti.

Očesu materinemu niso ušle posledice odklonjene ljubezni. Z okna je opazala, da vratar ž nje Andrejčkom postopa neuljudno, da ga nepotrebno kara, da ga celó zmerja. Takoj je spoznala, da je izdana nje skrivnost, da je nje neprijatelj zmožen za vse. Odklonjena ljubezen je običajna spodbuja k najstrašnejim činom. Od te dôbe je bila Rezika zelo razburjena.

Nekega dne, ko se je igralo slabotno dete z Andrejčkom, priplazi se neki starši deček in jame slabotnejšega vlačiti za lase. Fantek jáme plakati. Andrejček v hipu ustane in priloži nagajivcu gorko po plečih. Slednji se hitro ujunači in hoče po Andrejčku. Toda zadel je na pravega. Naš Posavček je imel v sebi nekaj zares posavskega. Bil je pogumen in jako gibčen. Predno se je nemirnež nadejal, že je ležal v pesku in Andrejček na njem.

V tem trenutju ga pa nekdo zadaj zgrabi z močno roko za vrat, dvigne kvišku in ga strese.

«Kaj ti se boš tu pretepával, ti pritepeni Posavec? Drugega ne boš nego potepuh».

«Pustite me pri miru!», odgovori Andrejček vratarju.

«Poglejmo no, tega črvička; nemara se hočeš metati tudi z menoj!», ta znova zgrabi dečka, toda ta se mu izvije iz rok in s krikom: «Jaz se ne pustim od vas pretepati», zbeži po vrtu, vratar pa za njim. Deček leti kot srnica.

«Saj mi ne ubežiš!», upije za njim vratar.

Zdaj nastane po vrtu divja gonja. Drugi dečki, kakor bi med nje ustrelil, utihnejo in zró na borbo med paznikom in našim Posavčkom. Gonja ni mogla trajati dolgo. Vrtar more vsak hip ujeti dečka v zaprtem vrtu.

«Vrat ti zavijem, če te vjamem», kriči za njim vratar.

«Jaz se pa ne pustim», upije deček in ko bi mignil spleza na visoko črešnjo. Drugi dečki veselja kar grohotajo in skačejo.

«Čakaj no, spravim te s kamni z drevesa», srši jezen vratar — in že pobira kamenje, — v tem trenotju čuje se sem od uhoda na vrt obupen krik — Rezika se iznenada pojavi na torišču, kajti videla je ves prizor s svojega stanovanja.

«Kako se drznete takó ravnati z dečkom?», upraša razburjeno vratarja. «Pritožim se na pristojnem mestu», ter pokliče dečka z drevesa, rekši: «Dragi

moj Andrejček, pojdi sem k meni, še dotakniti se te ne sme!»

Seveda je ta hrupni prizor privabil mnogo radovednežev, ker je vratar pozabil zapreti duri. Med radovedneži pojavi se tudi redar.

«Kaj se tú godí?», upraša mestni redar.

«Tu-le vratar grdo ravna z dečkom, pretepa ga», toži Rezika.

«To treba preiskati», odgovori redar.

«Dà», kriči vratar skoro besno, «to-le izprašujte, tu-le — to morilko svojega otroka!»

Bolestni vsklik utrne se iz prsij Reziki.

«Tu-le, redar, izročam vam nečloveško mater, ki je svoje dete vrgla v Savo», rujove vratar.

Poslušalci in gledalci osupnejo.

«Ta obrekovalec se drzne», oglasi se nekdo, «lopovski žaliti gospodično, katero poznamo vsi».

«Nikak obrekovalec, govorim golo resnico», ugovarja vratar rekoč: «To je tisto dete, katero je bilo pred šestimi leti oteto iz Save, to je tisti P o s a v č e k in ta-le tu — n j e g a m a t i!»

Vsi prisotni prestrašeno pogledajo Reziko, ki odgovori mirno:

«Dà, jaz sem njega mati!»

«No, torej ste slišali?», grohoče licemerni vratar.

«Je-li istina, da ste vrgla to dete v Savo?», upraša redar.

«Dà!», odgovori odločno Rezika.

«Potem mi pač ne preostaje drugega, nego izvršiti svojo dolžnost».

«Prosim, pošljite mi vsaj po izvoščeka», dé Rezika in se obrne proti Andrejčku: «Pojdi gori v sobano», in ga poljubi.

«Mama, jaz vas ne pustim!», odgovori deček.

«Pogumno dete», pohvali nekdo dečka.

«Gospodična, izvošček je pri vratih», opomni redar.

«Tedaj, z Bogom, ljubček moj!», in objame dečka, ki se oklene matere z obema rokama okolu vratu, pritiskajoč lica svoja k njenemu obličju.

Po dolgem iskanju najdejo vodjo — spremil je bil med tem dogodkom nekega tujca na kolodvor. Dospевši na lice mesta, osupel dé Reziki:

«V srce me boli, kar je uzročila nespametnost in vratarjeva blebetavost. Toda gledé na vašo izjavo moramo vse prepustiti zakonu». In ko ugleda Andrejčka, pravi dobrosrčno: «No, če hočeš, pa še ti pojdi z materjo».

Vest, da so zaprli mater, ki je pred leti vrgla v Savo svoje dete, raznesla se je kot blisk po mestu, in da je ta mati — Rezika Mavrinova. Vsakdo je strmel, vsakdo se je čudil, pametni in razsodni ljudje so jo milovali, nespametni pa in opravičljivi, katerih je povsodi v obilici, so obsojali revo.

Rezika pa, ne meneča se za ljudsko sodbo, pritiskala je svoje dete k srcu. Zdelo se ji je, da jo

za vse zasramovanje mora odškodovati veselje, da nje dete jo sme spremiti — v zapor. Redar jo najprej vede, seveda v zaprtem vozu, na mestno redarstvo, odtodi jo pa spremi na višji ukaz na Žabjak, k tedanjemu preiskovalnemu sodišču.

Skoro se ustavijo pred sodnim poslopjem na Žabjaku. V tem trenutju se oglasi pri sv. Jakobu mrtvaški zvon. Rezič strese.

«Takó hudo mi je pri srcu, kakor da bi slutila, da meni poje mrtvaški zvon», nasmehne se trpko.

«To zvoni Svetinovi gospej, umrla je ravnokar», odgovori sluga.

«Oh!», vsklikne, da jekne po vsem sodnem poslopju, in omedli na pragu.

XIII.

Oba dogodka, zapretje Rezič Mavrinove in smrt gospe Svetinove, sta dokaj razburila duhove po mestu.

Dr. Svetin je naročil preminuli soprogi svoji ne sicer sijajen, dragocen, toda v vsakem oziru dostojen pogreb. Dogovorivši se s pogrebnim društvom odšel je v svojo sobo in taval gori in doli. Tisočero mislij prešinjalo mu je dušo.

«Rešen sem svoje mučiteljice in zajedno — trpinke!», dé sam v sebi, «skusila sva oba. Njo je trpinčila ljubosumnost, katera ji je razjedala srce, dasi ji nisem v to dal nikedar povoda. Trpel sem vse,

kar je bilo môči, molče, toda med nama ni bilo prave ljubezni. Ona je sicer vedno trdila, kako me ljubi, toda ta ljubezen je bila ljubezen lakomnika, ki se neprestano trese za svoj zaklad in siromaku ne privošči ni beliča. Bilo je trpkih šest let, katere sem prebil ž njo in ki so me časih tirale do obupnosti. Zdaj je vsemu konec — odpusti Bog njej in — meni... Zdaj mi vzhaja novo solnce — a ne novo, ono mi je samo zatonilo. Zavidni oblaki so mi je samo zakrili, in zdaj se je mene usmilila usmiljena usoda. Zdaj stoprav se mi odpira raj! V duhu vidim dete svoje, prelubo dete, ki mi skače na nogah, vidim je plezati po meni — čutim njega dih, čutim njega kodraste laske — njega ustni čutim na mojih ustnih!.....»

V teh domišljijah zdrkne na zofa.

«Kedó bode srečnejši od mene! — Kako rad je tudi uradnik — človek! Kot javni tožnik moram v sebi zatajevati sočutje, in dasi bi rad često zaplakal nad siromakom, vendar moram sladkim obrazom zakrivati vse sočutje. — Kako kočljiv je položaj sodnikov, in stoprav javnega tožnika. Kot sodnik moram tožiti, soditi kot človek, in odpuščal bi rad kot kristijan. Marsikak človek sodi nas napačno, nas obsoja, in mi smo pri vsem tem vredni pomilovanja — saj se v sodnikovih žilah pretaka ista človeška kri...! Toda zdaj nagradim srce svoje za vse muke, Prej, kedarkoli sem se vračal iz sodne dvorane k

domačemu ognjišču, našel sem je mrzlo, da ledeno — zdaj bom pa svoje srce ogreval v objetji ljubljene žene in v laskanju svojega otroka. O ko bi bil ta trenutek že tú! Bog, o Bog! kakó daleč sem zašel v svojih sanjah — v takih trenutkih. Odpusti — prizanesi — človek sem!»

Dr. Svetin v blaženi domišljiji ni opazil, da služkinja že dlje časa stoji pred njim. Ker se je bala motiti gospoda svojega, prične nestrpno korakati po sobi. Parketi zaškripajo pod nje nogami. Dr. Svetin se zgane.

«Kaj hočeš?»

«Gospod doktor», jame pripovedovati, «to je bila gnječa, da malo kedaj».

«Kaj se je zgodilo?»

«Jo že imajo!»

«Kóga?»

«Tisto žensko, ki je pred več leti vrgla v Savo svojega otroka».

Doktor poskoči, kakor bi ga bil pičil gad.

«Kóga?», upraša srepim pogledom.

«No, to gospodično, gospo, ali kaj je že»

«Govori torej!», zadere se skoro vanjo.

«Tisto, ki je pred šestimi leti»

Beseda zastane dr. Svetinu v grlu, težko sope in zdrkne v fotelj.

«Kaj praviš?», upraša iznova skoro plakajočim glasom.

«Tisto gospo Mavrinovo pripeljali so baš na Žabjak, ko je milostivi gospej pel mrtvaški zvon».

«Reziko....?», vsklikne z dolgim, boleznim vzdihom.

«Ne vem, kako ji pravijo. Izdala se je baje sama, ko je neki paznik v sirotišnici hotel preteptati nje dečka. Največ opraviti jim je dal še deček. Objel je mater okolu vratú in jo je hotel braniti. Da bi se mu česa ne pripetilo, dovolil je ravnatelj, da sme iti ž njo».

Dr. Svetin si zakrije z obema rokama obličje. Zdelo se mu je, da se svet pogreza pod njim. Služkinja odide. Tiho, mrtvaško tiho je bilo v sobi. Kmalu ustane — gre v drugo sobo, kjer je ležala njega soproga, pristopi k nji in s sklenjenima rokama pravi grobovim glasom: «Osvetila si se, ugrabila si mi ženo, katero ljubim....!»

V tem trenutju bila sta obličji rajnice in njega slično blede. «Kaj je življenje!», vsklikne dr. Svetin. «Same pene, zlata preja. Za mladosti upregamo svoj duh v rožnate nadeje, neusmiljena usoda nam pa trga cvet za cvetom. Je-li vredno to življenje, da bi se še dalje ukvarjal na tem svetu...? Jedna žena leži tú mrtva na postelji in druga mi je baš preminula. Obema je zvonil mrtvaški zvon. Naj odzvoni tedaj še meni. Kaj mi preostaja drugega? Nimam nadeje in kdor nima nadeje — naj — — umre!»

«Izdal sem jedno ženo in dete svoje, da bi se

mogel oženiti z drugo in ž njo učiniti karijero. Dà — učinil sem karijero, skoro neverjetno — ha — ha — ha — to je karijera — prokleta karijera, — ki me sili, da postanem birič one, katero tolikanj ljubim. Ni li to grozovito — smešno ?!»

Pri zadnjih besedah se skoro divje zakrohoče dr. Svetin, gre k postelji in sname s kljuke samokres, poigravaje se ž njim kakor brezumen.

«Predstojnik», nadaljuje svoj samogovor, «seveda, izroči tudi to javno obtožbo meni. To je lepa karijera, ko bom moral tirati pred novodobno sodišče isto, katera je pred Bogom moja žena, ako hočem popraviti krivico in potolažiti vest. — Za Boga, ali je to karijera?»

Tik mrtve soproge umolkne... Na to pa zopet jame: «Maščevala si se za to karijero. Toda, čemu bom dolžil tebe, mrtvo truplo? Mi ljudje smo že taki nečimurneži, da vso krivdo pripisujemo drugim. Sam sem kriv, sodil bom samega sebe... Kaj je smrt?... Nič, samo ta-le košček svinca, ki predere srce... tu pod tem rebrom — jedna — dve — tri — dà, tu je srce — sem-le pomeriti — in — po tebi je, po tem bednem življenju... Dà, oh dà, a kaj po tem — po smrti!? Bog...!»

«In jaz naj bi bil pred poroto njen javni za-tožnik?... raje volim smrt.....»

«Toda prej jo še — še jedenkrat hočem videti — reči ji ,z Bogom'. Sicer je že večer — odbila je

osem. Državnega pravdnika namestnik sem — izvestno je že dovršeno prvo zaslišanje ž njo». — To izgovorivši obleče svrhnik in odide.

XIV.

Jetnišničar vede dr. Svetina pred sobico, v kateri so zaprli Reziko in nje sinčka.

«Hodiva tiho», dé dr. Svetin ves razburjen — «in poglediva prej, kaj dela».

Stopata po prstih in dospeta k okencu. Jetnišničar je odpré tiho. Skozi okence šine lučica. Notri se je oglašal ženski in otroški glas. Dr. Svetin skoro ne diha, zré v sobico in posluša. Dete vidi klečati na tleh poleg matere. Z jedno roko je objema, z drugo se pa opira ob klop.

«... da tako živim, kakor hoče Bog moj...», čuje se materin glas, in dete s ščebetavim glaskom ponavlja za njo: «... da tako — živim, kakor — hoče — Bog — moj, — po smrti pa — v večnih nebesih — daj, da Tebe hvalim — neprestano —».

«... Pod Tvoje varstvo — se zatekamo — sveta — Devica Marija...!»

Iz očíj dr. Svetina se uderó debele solze, plaka kot dete, in celó jetnišničar, sicer trdega srca — plakal je ž njim.

«Nikar ju ne motiva», reče dr. Svetin, «počakajva, da zvršita molitev».

«... Prosi za nas — Mati Božja», ogласi se iznova znotraj dvoglasno.

«Sedaj pa — ljubček moj», dé mati, «sedi poleg matere!» — Na to zopet jame mati pritiskati dete na prsi in poljublјati... «Tu mi vsaj nihče ne brani. Kako vrli so ti gospodje, da so te pustili pri meni — vidim, da imajo z nama usmiljenje».

«Odprite», veli dr. Svetin jetnišničarju, «ter stopite malo na stran, govoriti moram ž njo glede na nje imovino».

Jetnišničar sluša.

Dr. Svetin postoji pri durih, dete ga takoj spozna.

«Mama!», vsklikne, — «glej, to je tisti dober gospod.....!»

«Tiho bodi!», veli mati, pritiskajoča mu dlan na ustica.

«Rezika, kak sestanek!»

«Tamkaj, kamor me je poslal Bog».

«Kaj, in še takó moreš govoriti?»

«Hvala Bogu, da se je takó zgodilo. Bog me je odrešil velike teže, pod katero sem že omagovala... Sedaj mi je lažje pri srcu. Sedaj se smem vsaj javno priznavati k svojemu otroku».

«Si li pomislila, kaj se bode sedaj godilo?»

«Dobro vem, toda vse prepuščam Vsemogočemu. Ako me je varoval doslej, čuval me bode tudi nadalje. Kako sem skrbela celih šest let in se izogibala, da bi ne bila izdana, — in sedaj, kakor da se je vse

podrlo. Kaj so neki vse naše skrbi, ako je pa življenje naše v božjih rokah? Verjemi mi, dragi prijatelj, da iz globine svojega srca hvalim Boga za to, kar se mi je sedaj pripetilo. Bog čuva življenje mojega otroka. On ni dopustil, da pogine, Bog me je prisilil, da sem ga poiskala, našla in vzgojevala. On bo skrbel tudi nadalje zanj, zgodi se z menoj, kar hoče. Poleg tega pa vem, ko bom obsojena in me odvedó nazaj v zapor, da je tú še nekdo, ki bo skrbel zanj...»

«Jaz?», upraša dr. Svetin.

«Kdo drugi?», odgovori Rezika prostodušno.

Besedica „jaz“, iz njega ust, nekako čudno naglašena, jo malo osupne.

«Kaj, imaš li kake pomisleke!»

Oči svoje upré nekako nezaupno na dr. Svetina, v katerem je besnel v tem trenutju velik boj. Hotel je umreti, in sedaj mu mati nalaga novo življensko ulogo. Med obema nastane mučen molk, le dete sreprozré v dr. Svetina, v očeta..... V hipu pravi dr. Svetin, kakor da se je zbudil iz težkih sanj, rekoč:

«Menil sem, da te srečam v obupnosti in jadtovanju, mestu tega pa si takó.....»

«Čemú bi obupovala in se žalostila? Vidim, da hoče Bog, da se pokorim v zaporu za svoj greh. Na to, kar se je danes dogodilo, bila sem pripravljena že davno. Moje stvari so v redu. Že pred petimi leti, ko sem s tvojo pomočjo ustanovila obrt, dala sem spisati pri beležniku in pri njem shraniti nekako

oporoko, da se, bodisi da umrem, da hudo zbolim ali da se mi kaj drugega pripeti, ali pa da bi ne mogla več voditi svoje obrti, slednji prodá in skupilo porabi v korist mojega sina, takó mi je svetoval duhovni oče moj».

Dr. Svetin se ne more dosti načuditi odločnosti in udanosti Rezikini.

«Zdaj, prijatelj, veš vse . . . !»

«Ne, vsega ne vem še», ugovarja dr. Svetin, «kaj nameravaš potem, ko bode tvoja usoda končana pred sodiščem in bode zadoščeno svetni pravičnosti?»

Mestu odgovora Rezika otožno pogleda dr. Svetina.

«To vse je v božjih rokah», odgovori malce potem in vzdihne.

«Morda bi ne hotela odklanjati pomočne roke prijatelja svojega?», upraša zadrežno.

«Kako misliš to?»

«Danes sem prost, udovec sem, in čez leto in dan . . . »

«Nikedar, Andrej. Tudi meni so na pragu v zapor odzvonili z mrtvaškim zvonom. Ti imaš pred seboj sijajno bodočnost . . . čast moja je pa na veke omadeževana. Pred svetom je ne opere ni potok solz».

«Rezika», vsklikne iskreno dr. Svetin, «brez tebe nočem živeti, ki me zopet vračaš k življenju! Kaj me briga svet. Vse storim, da ti pomorem in

koristim. Za sedaj z Bogom! Dovolj, da smem pred odhodom še poljubiti svoje dete».

«Hvala ti», odgovori — dvigne dete in mu je podá k poljubu....

«Dà!», pravi sam pri sebi ves navdušen pri odhodu, «spolnoval bom dolžnost svojo v vsakem oziru, s krvavečim srcem bom izvrševal: poslednje krvnikovo delo..... izvršiti zadnjo javno obtožbo. Doslej ne sluti nikdo, v kakem razmerju sva drug proti drugemu, in ko izvé svet, naj tudi izvé, da je dr. Svetin do poslednjega trenutja vestno izvrševal uradno svojo dolžnost, kot stari Rimljan, in potem pa hočem biti — tudi — človek».

Kakšno je bilo slovó, o tem naj molčí moje pero. Le toliko naj izdam, da je bilo polno najbridkejših čustev, črnih slutenj in tudi — sladkih nad. Ali oba je prešinjala le jedna misel, da sta si zaslužila to trpljenje, in ono, ki ima še priti. Dr. Svetinu so se podile po glavi najraznovrstniše misli, a vse, vse so merile na to, kakó bi poravnal krivico, kakó bi osrečil ubogo Reziko, ne da bi se pregrešil proti svojemu poklicu.

«Kako vzvišen duh prešinja to preprosto žensko v preiskovalnem zaporu...!», vsklikne poln občudovanja, vrnivši se v svoje stanovanje. «Jedva je imela tako vzgojo, kakoršno imajo običajna mestna dekleta, in vendar kako visoko nadkriljuje vse, prekosi tudi mene pravnika....!»

«Kaj jo je učinilo tako pogumno? Kako globoko je zabredla, da je mogla pred šestimi leti položiti dete svoje na Savo, in kako visoko stoji danes! Kaj jo je tako ujunačilo? Kje si je vzela srce v svoji obupnosti in iti za detetom, iskati je tako dolgo, dokler je ni našla; celih šest let je hodila za njim, živila je, zanj skrbela v vednem strahu, kedaj bode izdana njena skrivnost? Kedó ji je navdihnil to iskreno ljubezen do otroka, to junaško odločnost in vstrajnost, da krepostno popravi prestop ek mladosti svoje in storjeni zločin vsled obupne zapuščenosti? ...

Skoro me je sram misliti na to! Bog jo je dovedel pred prag duhovnika, ki je revo vzprejel kot samaritan in ji rešil telo in — dušo. Ta samaritan vdihnil ji je novo pogumno dušo. On ji je v imenu nebeškega samaritana odpustil zločin, zajedno pa naložil pokoro, — vzvišeno zadoščenje, naj dalje spolnuje nad otrokom svojo materino dolžnost, vzlic vsem nevarnostim, ki so ji pretile od vseh stranij ...!»

Še-le sedaj vrže raz se gorenjo obleko in hodi po sobi gori in doli mimo mrtve svoje soproge.

«V istini», nadaljuje svoj samogovor, «od danes naprej hočem se bolj pečati s tem, kar mi učeni, prosvetljeni možje nazivljamo vero človeštva... Kako slabotni smo vzlic vsi učenosti! Kaj mi pomaga, kaj koristi vsa spretnost v grščini in latinščini, kaj vsa pravniška vêda na poti takó zamotanega življenja?

Tu leži jedna žena na mrtvaškem odru in druga mi je preminula uprav na pragu v zapor; malo prej sem že videl pred seboj zaprečeno pot mojega življenja, jedini izhod bila mi je — smrt! In priprosta ženska je igraje našla izhod iz tega labirinta s pomočjo — vere, s pomočjo trdnega zaupanja v Boga. Kaki suhoparneži smo mi učenjaki, ki smatramo vero povsem dobro za priprosto, neomikano ljudstvo! Dà, v tej veri je nekaj neskončno vzvišenega. Prisezam sam v sebi, da bom od danes zanaprej zrl z večjim spoštovanjem v znamenje svetega križa!»

In ta večer je dr. Svetin prvikrat zopet molil po mnogih letih, kakor za dobe, ko je še kot dijak pohajal ljubljansko gimnazijo. Padel sicer ni na koleni, ni sklepal rok pred Bogom, temveč vstopil se je skesano samo pred mrtvo soprogo z upognjeno glavo in sklenjenima rokama. Duh njegov se je molčé pokoril Bogu, v čegar roki so človeške usode. V tem trenotju se je zdel sam sebi silno malenkosten, neznaten, bêden — tak je začetek molitve, začetek povratka omikanih, a hudo skušanih ljudij k Bogu!

XV.

Malokatera obravnava pred porotnim sodiščem je vzbujala toliko radovednosti in zanimanja, kakor ta z Reziko Mavrinovo radi nameravanega umora svojega deteta. Ne govorimo tu o ljudeh, ki običajno

bodisi zbog dolgočasja ali radovednosti polnijo sodne dvorane, da tratijo čas in pasejo oči nad duševno razburjenostjo ubogih zatožencev. Ker je bil ta slučaj prvi v kroniki izza ustanove porotnega sodišča v naši stolnici, je seveda zelo zanimal izrek porotnikov zlasti pravniške kroge. Predmet obravnavi je bil v vsakem oziru jako zanimiv, in to pred vsem za obtoženko, ki je vzbujala v istini odkritosrčno sožalje v boljših stanovniških vrstah; dalje pa tudi radi tega, ker se je imel vršiti pred porotnim sodiščem govorniški dvoboj med dvema proslulima pravnikoma: dr. Svetinom kot javnim tožnikom in med dr. Omanom kot zagovornikom.

Ko odbije ura devet, zberó se v dvorani vsi porotniki, sodni dvor, javni tožitelj in zagovornik.

«Privedite zatoženko!», veli sodnemu slugi.

Postranske duri se odpró in na pragu se pojavi Rezika v črni obleki. Ko pogleda v dvorano in ugleda toliko radovednih očí, uprtih vanjo, spreleti jo zona. Priklonivši se sodnikom in porotnikom, na predsednikov migljaj, sede na klop blizu svojega zagovornika. Na to prične navadni sodni postopek pri sestavljanju porotne klopi. Javni tožnik dr. Svetin ni odklonil nijednega porotnika, prepustivši usodo golemu naključju. Na to so se odprla vrata in občinstvo je drlo v dvorano, katero je napolnilo do zadnjega prostorčka. Zlasti veliko je bilo prisotnih pravnikov in raznih dostojanstvenikov iz mesta.

Priča je bila samo jedna — prevoznik iz Doveskega. Prav za prav še tega ni bilo treba, kajti zatoženka ni tajila ničesar.

«Kako je bleda!», šepče občinstvo.

«Prija ji to!»

«Jako zanimiv obrazek...!»

«Kedó bi se bil nadejal kaj takega od Rezike, ki nam je bila vsem pravi uzor poštene ženske!»

Na to pozove predsednik zapisnikarja, naj prečita obtožbo.

Ni treba tu navajati obtožbene vsebine, ker nam je nadrobno znana, a povdarjati hočemo samo nekatere prizore v zaslišanju. Mična oseba si je pridobila s skromnim vedenjem simpatijo vseh, ne izvzemši ni sodnikov ni porotnikov.

S sklenjenima rokama sedela je tu na obtožni klopi brez vsakršne razburjenosti. Na predsednikova uprašanja je odgovarjala brez pomisleka, odkritosrčno in skesano. Ko ji velé, naj pové, kako je izpostavila dete na vodo, vije roki in dé ihteče, da je tako učinila iz nepopisne obupnosti in duševne zmedenosti.

«Torej v tem usodnem trenutju svoje bridke dušne bolesi še vedela niste, kaj delate?», upraša jo sodnik.

To uprašanje je svedočilo pač zadostno o sodnikovi dobrohotnosti.

«Bila sem skrajno obupana v svoji nepopisni opuščenosti, v svoji bēdi, ker sem imela samo bodočnost otrokovo pred očmi, in torej skoro vedela nisem, kaj delam. Vendar sem menila, da je bolje, da nikdar ne spozna ni svoje nesrečne matere, ni očeta, ni sveta».

«Kako pa more človek biti obupan, če vé, kaj dela?», narekuje ji zagovornik skoro na jezik.

«Vedela sem, da je čin moj proti človeškim čutom in proti slehernemu zakonu, a neka skrivna sila, kateri se nisem mogla ubraniti, me je navajala k zločinu».

Zagovornik je bil jako nezadovoljen s svojo klijentinjo.

«Morda ste bila tudi neizmerno razburjena zbog nezvestobe svojega zapeljivca, ki vas je pritirala do čina, da ste dete izpostavila na Savo?», pomaga ji neki porotnik.

«Bolelo me je sicer, a preklinjala ga nisem», odgovori obtoženka.

«Saj ne vé, kaj govori», momlja polglasno zagovornik.

S tem je bilo završeno zaslišanje.

«Na to vstane namestnik državnega pravdnika in prične:

«Priznavam», pravi dr. Svetin, «da sta mi pojav in obnašanje obtoženke dokaj otežkočila nalogo javne obtožbe. Ako bi smel soditi po utisih, kakoršne

je učinila ne samo náme, temveč na vse prisotne, bila bi takoj oproščena vsake obtožbe. Toda mi imamo jasen zakon, ki veli sicer neizprosno, toda pravično, da se sodi po dejanju, h kateremu se priznava ona s hvalevredno odkritosrčnostjo. Obtoženka je kriva hudega in težkega zločina. Nameravala je pred vsem nasilno smrt človeka, pravim in poudarjam, človeka brez vsake obrane; hotela je ugonobiti otroško življenje, katero ji je bila izročila nemila usoda. Toda ni še dosti na tem. Ko se je uveril oni posavski prevoznik, ki je tú stal za pričo, da plava po Savi neko človeško bitje, usmilil se ga je — poudarjam, usmilil se ga je preprosti prevoznik. Lahko bi si bil mislil: Kaj me briga ta človeški črviček! Ako ni imela usmiljenja ta, ki ga je povila, čemu bi se ga usmilil neki jaz? Kaj me briga on! Ne, ta trdi prevoznik usmilil se ga je vendar! Dà, slavno sodišče, častiti gospodje porotniki, v tem je obsežen zločin obtožene, da je namerjala usmrtiti svoje — dete. Usmilil se je nad njim tuj človek, a usmilila se ga ni njega mati!» —

Pri teh besedah si zakrije Rezika z obema rokama obraz in glasno zaihti.

«Poskušan umor svojega otroka», nadaljuje javni zatožnik vedno bolj razburjenim glasom, kakor bi hotel vsako besedo nasilno puliti iz svojega osrčja, «pojavlja se nam v jako slabem svitu. Za priče pozivljam vse tu prisotne matere, naj nam svedočijo, kakó neizmerni,

neizcrpni vir ljubezni je vcepil Bog v materino srcé že pri rojstvu svojega otroka! Kakó nepopisno se je morala spozabiti tú ta mati, da je odtrgala od materinih prsij dete in je vrgla v mrzle valove savske. (Med občinstvom nastane nemir). Uprašam, naj vsakdo položi roko na srcé svoje: Kje bodi človek varen svojega življenja, ko ni dete, ni novorojenček ni več varen na prsih svoje matere?!» (Nemir med poslušalci narašča. Srditi pogledi so uprti na obtoženko, celó porotniki prikimavajo z glavami. Z druge strani pa se čujejo pomilovalni glasovi. Predsednik opominja občinstvo, naj se vzdrží sleherne opombe).

«Še na jeden razlog usojam si opozarjati slávno sodišče in gospode porotnike», nadaljuje dr. Svetin v največji razburjenosti. Srepo zré na Reziko, kateri pri besedi mati zdrkneti roki z obličja in ona takorekoč nezavestno omahne na klop. Ne samo zagovornik, temveč tudi predsednik sta postala nepotrpežljiva, kakor bi hotela reči dr. Svetinu: Ne muči je takó!

«Dovoljujem si opozarjati slednjič še na jeden razlog», nadaljuje državni pravdnik neizprosno dalje. «V poslednji dôbi se po vseh kronovinah cesarstva našega množé detomori. Nadejam se, da vam javna blaginja tem odločneje, gospodje porotniki, nalága sveto dolžnost, da nad obtoženo izrečete: Kríva! Vi ste varuhi javnega blagra, vi ste rodbinski očetje, in zbog tega vam ne velí samo vest, temveč tudi

ljubezen do otrok vaših, da izrečete: Kriva je! Gospôda, dogovoril sem!»

Utiš' njega govora bil je za obtoženko povsem neugoden — neugodnejši radi tega, ker je bil dr. Svetin neobičajno bled, in ta slučaj so nekateri pripisovali velikosti zločina, ki pretresa dr. Svetina do srca.

Predno je pričel zagovornik svoj govor, dogodil se je v sodni dvorani nemil prizor. Dr. Svetin, hoteč sesti po svojem govoru, zgrabi z levo roko stolni naslonjač, držeč v desnici zakonik, kar omahne in se zgrudi s stolom vred na tla. Rezika brzo priskoči in vzdigne stol.

«Hvala!», šepeče dr. Svetin in se navidezno hladno prikloni.

«Zapovedal je Faraon», prične zagovornik svoj govor, «vsemu svojemu ljudstvu: Karkoli se porodi moškega spola, vrzite v reko. In porodila je neka žena iz Levijevega rodu sina in videča, da je krasen, skrivala ga je tri mesece. Ko ga pa ni mogla dalje prikrivati, vzela je jerbašček, namazala ga s klejem in smolo, položila vanj novorojenčka in ga izpostavila na vodo med trsje poleg rečne obali. — Slavno sodišče in gospodje porotniki, osmelujem se uprašati: Kateri Faraon je bil krvoločnejši, oni svetopisemski, ali ta, ki je velel položiti obtoženki dete na vodo in se nazivlje: bêda in opuščenoost povsem obupne deve? In kakor je tu svetopisemskega Mojzesa mati dete svoje položila v osmoljeno košarico, isto tako

je zopet skrbela ta mati, da bi ne utonilo nje dete, ampak da bi je našle usmiljene roke. Ne bomo se prepirali s previdnostjo božjo o tem, zakaj tudi tedaj ni poslala v otetbo otroka kraljeve princezinje, temveč samo bornega prevoznika. Zadošča že, da je mati dete takó vložila v nepremôčno košarico, da ni utonilo. S tem nočem tajiti nje zločina. Dà, vsekako je bil to zločin gledé na značaj dejanja, a ne gledé na nje duševni položaj. V svoji opuščenosti si je domnevala, da vidi pred seboj bodočnost detetovo, bodočnost, kakoršno imajo v sličnem slučaju na stotine in stotine otrok: bodočnost siromaščine, bēde, večnega odrivanja, sramote, in često bodočnost v jetnišnicah. Usoda ubogih stvorov, v kakoršnem se je pri rojstvu nahajalo nje dete, je jako bridka. Videča tedaj, da je zapuščena od vsega sveta, iz svojega rojstnega kraja takorekoč sramotno iztirana, in opuščena od svojega zapeljivca, zdelo se ji je že, da bi bilo bolje, ko bi ona in dete ne bila nikedar zagledala božjega solnca.

«Gospodje porotniki, mi, ki smo porojeni v mnogo srečnejših odnošajih in razmerah, si še ne moremo niti predočiti nje položaja. Ona, hči nekoč imovitega slovenskega kmeta, čislane in premožnega posestnika, videla je za svojih mlajših let srečnejše dneve. Toda Bog ji je poslal trpko skušnjo s tem, da je poklical k sebi prezgodaj óno, ki bi jo bila z materinimi, skrbnimi in ljubeznivimi besedami svarila

pred nevarnimi stezami življenja. Iz neznatne vasice je prišla iznenada med mestno življenje, da bi se tú izobrazila, in baš to je revo privedlo v bližnjo dotiko z zapeljivim svetom. Sme li kdo vreči vánjo kamen, uvažuje li, da nje ni čuvalo ni očetovsko, ni materino oko, in da je padla, ker je bila prepuščena sama sebi? Prezgodaj je bila pahnjena iz blagobitja in deviškega raja v bêdo, sramoto in opuščenost!

«Kedor se mora boriti od svoje mladosti z revščino, on se ji lahko upira, nikdar ne takó obožavano dete sreče. Kedó tedaj bi se drznil na mojo kljentinjo vreči kamen zbog tega, da v mladostnem veku ni umela ujeti in odbiti strele, ki je udarila vánjo takorekoč z jasnega?! Nimamo li skoro vsakdanjih vzgledov, da bogatin, ne izgubivši sicer vsega, temveč precéj svojega imenja, zgrabi za samokres, dà, včasih celó premišljeno pomori svojo obitelj radi tega, ker se mu dozdeva siromaščina neznosna? Mnogokomu se zdi že to neznosno, ako ne more imeti v službi toliko lakajev in služkinj, toliko konj kot prej, in ker ne more potovati v potratna kopališča in zabavna zdravišča. Tu je pa padlo, grešilo mlado, neizkušeno, od vsega sveta opuščeno in prevarano dekle. (Obče odobravanje med poslušalci). Padla je sicer, ali kako junaško se je zopet dvignila! Zatekla se je tjá v tiho zasavsko župnišče zepeljana mati in ostavila je zopet mirni dom ter stopila med svet kot pogumna mati, ali da govorim jasneje: V zasavskem

župnišču je izginil upadli duh in stopil iz njega v svet svetli, ozdravljeni, krepostni duh, prišel je angelj varuh, da išče svoje dete. Jako rad priznavam, da ima za to spreobrnjenje, za ta tolažilni obrat največjo zaslugo velečastiti starček, gospod zasavski župnik, da je dete dobilo zopet svojo mater.

«Gospodje porotniki! V obče treba v to junaške odločnosti, vstrajnosti pri tem sklepu, kakor tu ta-le mati: iskati svoje dete, skrbeti zanj, vedno čuvati nad njim kot angelj varuh, poleg tega se pa tresti pred izdajo, ovadbo, kaznijo, po dnevi in po noči. Ali ni v teh mučnih šestih letih delala hude pokore za svojo pregreho? In, uprašam vas, kedo bi imel toliko poguma, tako mater izpuliti detetu. Ali ni pozdravila zopora kot osvobojenje iz ječe prostosti? Ozrimo se na to, kako lepó in uzorno je obtoženka živela v tej dobi, kako se je resno trudila, da postane v svojem obrtu koristen in prospešen član človeške družbe; ozirajmo se na to, kako ginljivo je skrbela za svojega sinčka; v tem oziru mogla bi biti marsikateri zakonski materi v posnemovalen vzgled. Ali naj jo obsodimo in kaznujemo radi čiste materinske ljubezni do otroka? Jasno je torej, da jo je tiral le obup k groznemu činu! In če obsodimo njo, kaznujemo grozno njenega nedolžnega sinčka, kí bi utegnil brez materine vzgoje še huje pasti kakor njegova mati. Gospodje porotniki! Pri koncu sem; sodite po svojem najboljšem prepričanju in vesti. Vrnite to ne-

srečno mater njenemu otroku, katerega je toli skrbno iskala, našla ga in vzgojevala; vrnite jo človeštvu, kateremu je bila uzoren član; vrnite jo njeni obrti, katero je bila tako lepó razvila v našem mestu, a take obrti potrebujemo v poštenih narodnih rokah. Ako jo obsodite radi njenega obupnega čina, ne uničite le nje, uničite tudi njenega sinčka, njen obrt — a kaj bo imelo človeštvo od tega? Uboga slovenska deva je trpela že zadosti, pokora njena je bila popolna pred Bogom, popolna bodi tudi pred človeško sodbo. Oprostite jo, in takó bo najboljše zadoščeno pravici. In s tem končam!»

Po teh besedah zaóri po sodni dvorani veselo odobravanje, da je moral predsednik celó ostro opominjati poslušalce in groziti, da ukaže izprazniti dvorano. Ali bila je prva porotna obravnava in imel je potrpljenje z občinstvom.

Vse je zrlo občudovaje v zgovornega in spretnega zagovornika, a tudi dr. Svetina je razvnel zagovornikov govor; napadna bledost mu je izginila z obličja in iz očíj mu je plamtelo veselje.

Predsednik sodišča uprašaje pogleda na javnega zatožnika, ali bo kaj odgovarjal na zagovornikov govor, on pa odkima z glavo, da ne.

Na to predsednik ponovi porotnikom skupni pregled vse obravnave.

«Slišali ste, gospodje porotniki», pravi, «govor

javnega zatožnika in zagovornika. Vrsta je zdaj na vas, da uvažujete zrelo in hladno vse te razloge „za“ obtoženko in „proti“ nji. Za obtoženko je tehten zlasti ta trenotek, da se je skesano priznala k svojemu činu, da ne taji svojega zločina in da je to storila samo v nepopisni obupnosti, duševni zmedenosti. Druge okoliščine pa govoré za to, da ni dokazano samo izvršeno dejanje zločina, temveč tudi osebna krivda. Vam, gospodje porotniki, je izročena naloga, da sodite po svoji vesti, ali je obtoženka kriva in vredna one ostre kazni, katere določa naš kazenski zakonik za take matere».

Na to stavi predsednik porotnikom dve uprašanji, in sicer: 1. Ali je obtoženka izvršila zločin s poskušanim umorom deteta? V slučaju zanikalnega odgovora. — 2. Ali je kriva obtoženka težkega prestopka proti varnosti življenja, ker je položila svoje dete na vodo?»

Poslušalci so takoj slutili, da porotniki odgovore na prvo uprašanje najbrže zanikalno, na drugo uprašanje pa porekó: Kriva je!

V tem trenutju, ko hoté porotniki oditi v posvetovalno sobo, dogodi se nekaj, česar dotlej še ni bilo zapisano v sodnih letopisih.

Sem s hodnika se oglasi v hipu plakajoč otroški glas: «Kje je — ma — ma?», in predno se je kdo nadejal, pojavi se med durimi kodrasta glavica našega

— Posavčka. Prisotni poslušalci se mu nehoté umikajo, napravijo mu pot in — kot bi trenil je bil v objetju svoje matere.

«Kaj pa hočete — vi — moji — mami? Kaj vam je — pa — sto—ri—la?», ihtí deček. «Ona je — mo—ja — ma—ma, a ne va—ša!» in deček jo objame z obema rokama krčevito okolu vratu in se stiska k nji.

«Ljubček moj», prigovarja mu mati, «umiri se in pojdi nazaj v sirotišče k gospodu, saj pridem za teboj».

«Brez vas ne grem!», kriči dete — in ko ugleda dr. Svetina — kot bi trenil skoči k njemu, in prosi, prijemši ga za obe roki:

«Vi imate mamó mojo radi, poj—di—te, gremo proč — proč od tu, saj ste dobri....»

Poslušalci bi bili najraje objeli dečka.

«Tiho bodi, dete moje», šepče dečku dr. Svetin in ga gladi po glavi, «tvoji mami se ne zgodi nič, ona pojde takoj s teboj domov. Umiri se, pojdi in sedi k mami».

Po teh besedah se umiri deček in, vrnivši se k svoji materi, se plaho ozira po sodni dvorani; ugleдавši smejoče in prijazne obraze, globoko oddahne.

Med občinstvom je bilo videti mnogo poslušalcev, ki so si utirali solze iz očíj — dà, celó gospod

predsednik je imel rosne oči.... Vsi so sedeli ali stali na svojih mestih, kakor prikovani, takó jih je iznenadil nepričakovan ginljivi prizor.

V tem trenutju ni bilo srečnejše matere od te na zatožni klopi, ki je pričakovala — prve obsodbe porotnikov v našem stolnem mestu. S plemenitim ponosom je zrla na svoje dete, katero je božkala po nježni glavici in poljubljala na lici.

Porotniki so ostali le malo časa v posvetovalnici. Njih izrek je slovel na obe uprašnji: Nekriva!

Med poslušalci zaóri nepopisno veselje. Vsi nakrat vstanejo, kakor na povelje, mahajo z robci in rokami, kličeó: «Dobro! Živio! Slava!» Predsednik jim v tem ni branil.

Ko se radostno razburjenje ponekod poleže, izjavi predsednik, da obtoženka je oproščena obtožbe na podstavi porotniškega izreka. Ker ni bilo ničnostne pritožbe od strani javnega tožitelja, pusté jo takoj na svobodo.

Nov pojav radosti med občinstvom. Na to pristopi dr. Svetin k zagovorniku in mu iskreno čestita na uspehu.

Oba stopita v postransko sobo, za njima pa Rezika in Posavček.

«Ne meni», odgovori zagovornik dr. Svetinu,

«temveč svojemu sinčku ima največ zahvaliti oproščenje. Mali Posavček je govoril še najginljiveje...»

Andrejček pa prime z jedno roko dr. Svetina za desnico, z drugo ročico pa mater, uprašaje z otroško priprostostjo :

«Kaj ne, da pojedete z nama?»

«Dà, otrok, pojdem z vama», odgovori dr. Svetin; in res, vsi trije ostavijo skupaj poslopje deželnega sodišča. Dr. Svetin se ni sramoval družbe — oproščene Andrejčkove matere.

Prišedši na Stari trg, dr. Svetin namigne izvoščeku — voz zaropoče, in kot bi trenil izginejo proti Karlovski cesti — — — — —

* * *

Drugi dan so bili čitatelji domačih novin poleg nadrobnega poročila o senzacionalni porotni obravnavi presenečeni z beležko, da se je dr. Svetin odpovedal svoji službi. Zvedeli so še pozneje, da dr. Svetin namerava nastaniti se kot odvetnik nekje ob slovenski jezikovni meji, kjer bije naš narod od pamtiveka ljuti boj za svoj narodni obstanek, kjer bo kot ljudski zagovornik, njega učitelj in buditelj po svojih močeh mogel koristiti slovenskemu ljudstvu. Sumljivo je bilo ljudem tudi to, da sta zajedno ž njim izginila — Rezika in Posavček.

Pred odhodom iz bele Ljubljane obiskali so še starino, zasavskega župnika, in ga iskreno zahvalili za njega pastirsko dobrosrčnost in modrost, s katero je otel mater in njenega sinčka ohranil pri življenju, kajti tako imajo za Bogom njega zahvaliti za vso sedanjo srečo. Ob slovesu jima je moral obljubiti župnik, da pride v šestih tednih — na svatbo in da zveže z nerazrušno zvezo roditelja — našega Posavčka.

V Ljubljani, dne 22. junija 1895.

(Dovršeno v baraki št. 8. na Ledini, po ljubljanskem potresu tretji mesec).

